

(๑๕) ๖. ทุกุขอาหารกถา

[๓๓๔] *ทุกุขหาโร มคฺคจฺกํ มคฺคปริยาปนฺนนฺติ? อามนฺตา. เย เกจิ “ทุกุขนฺ”ติ วาจิ ภาสฺนฺติ, สฺพเพ เต มคฺคํ ภาเวนฺตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

*เย เกจิ “ทุกุขนฺ”ติ วาจิ ภาสฺนฺติ, สฺพเพ เต มคฺคํ ภาเวนฺตีติ? อามนฺตา. พาลปฺลุชฺชนา “ทุกุขนฺ”ติ วาจิ ภาสฺนฺติ, พาลปฺลุชฺชนา มคฺคํ ภาเวนฺตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มาคฺฆมาตโก ฯเปฯ ปิตฺถมาตโก ฯเปฯ อรหนฺตมาตโก ฯเปฯ รุหิรูปฺปาทโก¹ ฯเปฯ สํฆเภทโก “ทุกุขนฺ”ติ วาจิ ภาสฺติ, สํฆเภทโก มคฺคํ ภาเวตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ทุกุขอาหารกถา นิฎฺฐิตา.

๒. ทุกุขยวคฺค

(๑๖) ๗. จิตฺตญฺจิตฺกถา

[๓๓๕] *เอกํ จิตฺตํ ทิวสํ ติญฺจตีติ? อามนฺตา. อุปฺพทฺทิวสํ อุปฺปาทกฺขโณ, อุปฺพทฺทิวสํ วยฺกฺขโณติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

*เอกํ จิตฺตํ เทว ทิวเส ติญฺจตีติ? อามนฺตา. ทิวสํ อุปฺปาทกฺขโณ, ทิวสํ วยฺกฺขโณติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

*เอกํ จิตฺตํ จตฺตาริ ทิวเส ติญฺจตีติ ฯเปฯ อญฺจ ทิวเส ติญฺจตีติ ฯเปฯ ทส ทิวเส ติญฺจตีติ ฯเปฯ วิสตี ทิวเส ติญฺจตีติ ฯเปฯ มาสํ ติญฺจตีติ ฯเปฯ เทว มาเส ติญฺจตีติ ฯเปฯ จตฺตาริ มาเส ติญฺจตีติ ฯเปฯ อญฺจ มาเส ติญฺจตีติ ฯเปฯ ทส มาเส ติญฺจตีติ ฯเปฯ สํวจฺฉริ ติญฺจตีติ ฯเปฯ เทว วสฺसानิ ติญฺจตีติ ฯเปฯ จตฺตาริ วสฺसानิ ติญฺจตีติ ฯเปฯ อญฺจ วสฺसानิ ติญฺจตีติ ฯเปฯ ทส วสฺसानิ ติญฺจตีติ ฯเปฯ วิสตี วสฺसानิ ติญฺจตีติ ฯเปฯ ตีส วสฺसानิ ติญฺจตีติ ฯเปฯ จตฺตาลีส วสฺसानิ ติญฺจตีติ ฯเปฯ ปญฺญาส วสฺसानิ ติญฺจตีติ ฯเปฯ วสฺสสคํ ติญฺจตีติ ฯเปฯ เทว วสฺสสคานิ ติญฺจตีติ ฯเปฯ จตฺตาริ วสฺสสคานิ ติญฺจตีติ ฯเปฯ ปญฺจ วสฺสสคานิ ติญฺจตีติ ฯเปฯ วสฺสสทฺสํ ติญฺจตีติ ฯเปฯ เทว วสฺสสทฺสานิ ติญฺจตีติ ฯเปฯ จตฺตาริ วสฺสสทฺสานิ ติญฺจตีติ ฯเปฯ อญฺจ วสฺสสทฺสานิ ติญฺจตีติ ฯเปฯ โสฬส วสฺสสทฺสานิ ติญฺจตีติ ฯเปฯ กปฺเป ติญฺจตีติ ฯเปฯ เทว กปฺเป ติญฺจตีติ ฯเปฯ จตฺตาริ กปฺเป ติญฺจตีติ ฯเปฯ อญฺจ กปฺเป ติญฺจตีติ ฯเปฯ โสฬส กปฺเป ติญฺจตีติ ฯเปฯ พาดฺตีส กปฺเป ติญฺจตีติ ฯเปฯ จตฺตาริ กปฺเป ติญฺจตีติ ฯเปฯ ปญฺจ กปฺเปตฺตานิ ติญฺจตีติ ฯเปฯ กปฺเปตฺตทฺสํ ติญฺจตีติ ฯเปฯ เทว กปฺเปตฺตทฺสานิ ติญฺจตีติ ฯเปฯ จตฺตาริ กปฺเปตฺตทฺสานิ

¹ ส. ก. โลหิตฺตูปฺปาทโก

² อจ. เอกก. ๒๐/๔๘/๕

³ ฉ. ยมิตํ

⁴ ส. น. ๑๖/๖๑/๕๒

⁵ วินย. ๔/๕๔/๔๔-๔๕/. ส. สพ. ๑๘/๒๘/๑๘

⁶ ม. ม. ๑๒/๑๖๖/๑๒๘-๑๒๙. ส. สพ. ๑๘/๒๘๕/๒๑๖

⁷ ก ปรวิวิทโร ความเพริวี

ติฏฐติ ๗เป๗ อฏฐ กปฺปสหสฺसानิ ติฏฐติ ๗เป๗ โสฬส กปฺปสหสฺसानิ ติฏฐติ ๗เป๗
 วัสติ กปฺปสหสฺसानิ ติฏฐติ ๗เป๗ จตฺตารีส กปฺปสหสฺसानิ ติฏฐติ ๗เป๗
 สฏฺฐิ กปฺปสหสฺसानิ ติฏฐติ ๗เป๗ จตฺราสีติ กปฺปสหสฺसानิ ติฏฐตีติ? อามนฺตา.
 เทวจตฺตาลีส กปฺปสหสฺसानิ อุปฺปาทก-ขโณ, เทว จตฺตาลีส กปฺปสหสฺसानิ วยกฺขโณติ?
 น เหวํ วตฺตพฺเพ ๗เป๗

*เอกํ จิตฺตํ ทิวสํ ติฏฐตีติ? อามนฺตา. อตฺถลฺลเย ฐมฺมา เอกาหํ พหุํปี
 อุปฺปชฺชติวา นิรุชฺฌนฺตีติ? อามนฺตา. เต ฐมฺมา จิตฺเตน ลหุปรีวตฺตาติ? น เหวํ
 วตฺตพฺเพ ๗เป๗

*เต ฐมฺมา จิตฺเตน ลหุปรีวตฺตาติ? อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา “นาหิ ภิกฺขเว
 อลฺลํ เอกํ ฐมฺมํปี สมนฺนุสฺสามิ ยํ เอวํ ลหุปรีวตฺตํ ยถิยํ จิตฺตํ, ยาวลฺลจิทํ ภิกฺขเว
 อุปฺมาปี น สฺกรา ยาว ลหุปรีวตฺตํ จิตฺตณฺ”^๒ อตฺถเอว สุตฺตณฺโตติ? อามนฺตา. เต น หิ
 น วตฺตพฺพํ “เต ฐมฺมา จิตฺเตน ลหุปรีวตฺตา”ติ.

*เต ฐมฺมา จิตฺเตน ลหุปรีวตฺตาติ? อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา “เสยฺยถาปี
 ภิกฺขเว มกฺกโฏ อรณฺเย ปวเน จรฺมาโน สาขํ คณฺหติ, ตํ มฺลฺลจิตฺวา อลฺลํ คณฺหติ, ตํ
 มฺลฺลจิตฺวา อลฺลํ คณฺหติ. เอวเมว โข ภิกฺขเว ยทิทํ^๓ วุจฺจติ จิตฺตํ อิติปี มโน อิติปี
 วิญฺญาณํ อิติปี, ตํ รตฺติยา จ ทิวสสฺส จ อลฺลเวทว อุปฺปชฺชติ อลฺลํ นิรุชฺฌนฺตี”^๔
 อตฺถเอว สุตฺตณฺโตติ? อามนฺตา. เต น หิ น วตฺตพฺพํ “เต ฐมฺมา จิตฺเตน ลหุปรีวตฺตา”ติ.

[๓๗๖] *เอกํ จิตฺตํ ทิวสํ ติฏฐตีติ? อามนฺตา. จกฺขุวิญฺญาณํ ทิวสํ ติฏฐตีติ? น
 เหวํ วตฺตพฺเพ ๗เป๗ โสถวิญฺญาณํ ๗เป๗ ฆานวิญฺญาณํ ๗เป๗ จิวฺหาวิญฺญาณํ ๗เป๗
 กายวิญฺญาณํ ... อกฺุสํ จิตฺตํ ... รากสฺสคตํ ... โทสสคตํ ... โมหสคตํ ...
 มานสคตํ ... ทิฏฺฐิสคตํ ... วิจิกฺกฉาสคตํ ... ถีนสคตํ ... อุทฺทจฺจสคตํ ...
 อหิริกสคตํ ... อโนตฺตปฺปสคตํ จิตฺตํ ทิวสํ ติฏฐตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ๗เป๗

*เอกํ จิตฺตํ ทิวสํ ติฏฐตีติ? อามนฺตา. เยนว จิตฺเตน จกฺขุณา รูปี ปสฺสติ, เตเนว
 จิตฺเตน โสเตน สทฺทํ สฺฐาติ ๗เป๗ ฆานเนน คนฺธํ ฆายติ ๗เป๗ จิวฺหา หาย รลฺลํ สายติ
 ๗เป๗ กาเยน โฝฏฺฐพฺพํ ผุสฺติ ๗เป๗ มนฺสา ฐมฺมํ วิชานาติ ๗เป๗ เยนว จิตฺเตน มนฺสา
 ฐมฺมํ วิชานาติ, เตเนว จิตฺเตน จกฺขุณา รูปี ปสฺสติ ๗เป๗ โสเตน สทฺทํ สฺฐาติ
 ๗เป๗ ฆานเนน คนฺธํ ฆายติ ๗เป๗ จิวฺหา หาย รลฺลํ สายติ ๗เป๗ กาเยน โฝฏฺฐพฺพํ
 ผุสฺตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ๗เป๗

*เอกํ จิตฺตํ ทิวสํ ติฏฐตีติ? อามนฺตา. เยนว จิตฺเตน อภิกฺกมฺติ, เตเนว จิตฺเตน
 ปฏิกฺกมฺติ. เยนว จิตฺเตน ปฏิกฺกมฺติ, เตเนว จิตฺเตน อภิกฺกมฺติ. เยนว จิตฺเตน อาโลเกติ,

^๒ อจ. เอกก. ๒๐/๔๘/๕

^๓ น. ยมิทํ

^๔ ส. น. ๑๖/๖๑/๕๒

เตเนว จิตฺเตน วิโลเกติ. เยเนว จิตฺเตน วิโลเกติ, เตเนว จิตฺเตน อาโลเกติ. เยเนว จิตฺเตน สมมิมฺเชติ, เตเนว จิตฺเตน ปสาเรติ. เยเนว จิตฺเตน ปสาเรติ, เตเนว จิตฺเตน สมมิมฺเชตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๓๗] *आकाशान्नजयत्तनुपकानं त्वानं ऐकं जित्तं यवत्तायुर्गं तिग्गुज्जित्ति? आमन्ता. मनुस्सानं ऐकं जित्तं यवत्तायुर्गं तिग्गुज्जित्ति? न एवम् वत्तपुपे ฯเปฯ

*आकाशान्नजयत्तनुपकानं त्वानं ऐकं जित्तं यवत्तायुर्गं तिग्गुज्जित्ति? आमन्ता. जात्तुम्महा- राจิกानं त्वानं ฯเปฯ तावत्तीसानं त्वानं ... यामานं त्वानं ... ตฺสิต्तानं त्वानं ... นิम्मมานรत्तिनं त्वानं ... ปรรनिम्मิต्तवत्तत्तिनं त्वानं ... พุรรहुम्मปาริสซขานं त्वानं ... พุรรहुम्मปุโรहितานं त्वानं ... มหาพุรรहुम्मานं त्वानं ... ปรริตฺตาทานं त्वานं ... อปฺปพฺปมาณาทานं त्वानं ... อาภสฺสสรานं त्वानं ... ปรริตฺตสฺसानं त्वานं ... อปฺปพฺปมาณสฺसानं त्वานं ... สฺสูกกิกฺกหนานं त्वานं ... เวหฺปฺพลานं त्वานं ... อวิหานं त्वานं ... อตฺตปฺปानं त्वานं ... สฺสทฺสฺसानं त्वานं ... สฺสทฺสฺสีนं त्वานं ฯเปฯ อกฺกนิग्गुจฺจानं त्वานं ऐकं जित्तं यवत्तायुर्गं तिग्गुज्जित्ति? न एवम् वत्तपुपे ฯเปฯ

*आकाशान्नजयत्तनुपकानं त्वानं वीस्ति गप्पसहसฺसानि आयुप्पमानं, आकाशान्नजयत्तनु-पकानं त्वानं ऐकं जित्तं वीस्ति गप्पसहसฺसानि तिग्गुจ्जित्ति? आमन्ता. मनुस्सानं वस्सสत्तं आयुप्पमानं मनुस्सानं ऐकं जित्तं वस्सสत्तं तिग्गुจ्जित्ति? न एवम् वत्तपुपे ฯเปฯ

*आकाशान्नजयत्तनुपकानं त्वानं वीस्ति गप्पसहसฺसानि आयुप्पमानं, आकाशान्नजयत्तनु-पकानं त्वानं ऐकं जित्तं वीस्ति गप्पसहसฺसानि तिग्गुจ्जित्ति? आमन्ता. जात्तुम्मหาราजิกानं त्वานं पฺลจฺจ วस्सสत्तानि आयुप्पमानं, जात्तुम्मหาราजิกानं त्वานं ऐकं जित्तं पฺลจฺจ วस्सสत्तानि तिग्गुจฺจติ ฯเปฯ วस्सสत्तสฺสํ तिग्गुจฺจติ ฯเปฯ เทว วस्सสत्तสฺสํ तिग्गुจฺจติ ฯเปฯ จत्ตาริ วस्सสत्तสฺสํ तिग्गुจฺจติ ฯเปฯ อग्गฺจ วस्सสत्तสฺสํ तिग्गुจฺจติ ฯเปฯ โสพฺส วस्सสत्तสฺสํ तिग्गुจฺจติ ฯเปฯ กप्पสฺส ตฺติยภาคํ तिग्गुจฺจติ ฯเปฯ อฺปฺปทฺตกप्पํ तिग्गुจฺจติ ฯเปฯ ऐकं กप्पํ तिग्गुจฺจติ ฯเปฯ เทว กप्पเป तिग्गुจฺจติ ฯเปฯ จत्ตาริ กप्पเป तिग्गुจฺจติ ฯเปฯ อग्गฺจ กप्पเป तिग्गुจฺจติ ฯเปฯ โสพฺส กप्पเป तिग्गุจฺจติ ฯเปฯ พत्ตีสํ กप्पเป तिग्गุจฺจติ ฯเปฯ จत्ตสฺสฺจฺจ กप्पเป तिग्गุจฺจติ ฯเปฯ ปฺลจฺจ กप्ปสฺสत्तानิ तिग्गุจฺจติ ฯเปฯ กप्ปสฺสत्तสฺสํ तिग्गุจฺจติ ฯเปฯ เทว กप्ปสฺสत्तสฺสํ तिग्गุจฺจติ ฯเปฯ จत्ตาริ กप्ปสฺสत्तสฺสํ तिग्गุจฺจติ ฯเปฯ อग्गฺจ กप्ปสฺสत्तสฺสํ तिग्गุจฺจติ ฯเปฯ อกฺกนิग्गุจฺจानं त्वानं โสพฺส กप्ปสฺสत्तสฺสํ आयुप्पमानं, อกฺกนิग्गุจฺจानं त्वานं ऐकं जित्तं โสพฺส กप्ปสฺสत्तสฺสํ तिग्गुจฺจิต्ति? न एवम् वत्तपुपे ฯเปฯ

*आकाशान्नजयत्तनुपकानं त्वानं जित्तं मुहुत्तं मुहुत्तं อฺปฺปชฺชติ, मुहुत्तं मुहुत्तं निरुชฺชตีติ? आमन्ता. आकाशान्नजयत्तनु-पका तेवा मुहुत्तं मुहुत्तं ज्वन्ति, मुहुत्तं मुहुत्तं อฺปฺปชฺชत्ตีติ? न एवम् वत्तपुपे ฯเปฯ

* อากาसानนญายตฺนูปคานํ เทวานํ เอกํ จิตฺตํ ยาวตายุกํ ติญฺจตีติ? อามนฺตา.
 อากาสา- นนญายตฺนูปคา เทวา เยเนว จิตฺเตน อุปฺปชฺชนฺติ, เตเนว จิตฺเตน
 จวนฺตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จิตฺตญฺจิตฺกถา นิฏฺฐิตา.

๒. ทุตฺติยวคฺค

(๑๕) ๘. กุกฺกุพฺกถา

[๓๓๘] * สพฺเพ สงฺขารา อโนธี กตฺวา กุกฺกุพฺกาทิ? อามนฺตา. นนฺ อตฺถิ สุขา
 เวทนา กายิกํ สุขํ เจตสิกํ สุขํ ทิพฺพํ สุขํ มานุสสํ สุขํ ลากฺสุขํ สกฺกาเรสุขํ ยานฺสุขํ
 สยณฺสุขํ อิศฺสริยฺสุขํ อาธิปฺจฺจสุขํ คิหิสุขํ สามณฺณสุขํ สาสวํ สุขํ อนาสวํ สุขํ อุปฺธิสุขํ
 นิรฺรูปฺธิสุขํ สามิสํ สุขํ นีรามิสํ สุขํ สปปิตฺติกํ สุขํ นิปปิตฺติกํ สุขํ ฉานฺสุขํ วิมฺุตฺติสุขํ
 กามสุขํ เนกฺขมฺมสุขํ วิเวกสุขํ อุปฺสมสุขํ สมโพชฺชสุขนฺติ? อามนฺตา. หลฺลิจิ อตฺถิ สุขา
 เวทนา ฯเปฯ สมโพชฺชสุขํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ “สพฺเพ สงฺขารา อโนธี กตฺวา
 กุกฺกุพฺกาทิ”ติ.

* สพฺเพ สงฺขารา อโนธี กตฺวา กุกฺกุพฺกาทิ? อามนฺตา. สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา
 เวทนา กายิกํ ทุกฺขํ เจตสิกํ ทุกฺขํ โสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสอุปฺปายาสาทิ? น เหวํ
 วตฺตพฺเพ.

* น วตฺตพฺพํ “สพฺเพ สงฺขารา อโนธี กตฺวา กุกฺกุพฺกาทิ”ติ? อามนฺตา. นนฺ วุตฺตํ
 ภควตา “สพฺพํ ภิกฺขเว อาทิตฺตํ, กิณฺจ ภิกฺขเว สพฺพํ อาทิตฺตํ? จกฺขุ ภิกฺขเว อาทิตฺตํ
 รุปา อาทิตฺตา จกฺขุวิญฺญาณํ อาทิตฺตํ จกฺขุสมฺมุสฺสโส อาทิตฺโต. ยมฺปิทํ
 จกฺขุสมฺมุสฺสสฺสจฺจยา อุปฺปชฺชนฺติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทฺกฺขมฺมสุขํ วา, ตมฺปิ อาทิตฺตํ.
 เกน อาทิตฺตํ? รากฺคฺคินา โทสฺคฺคินา โมหคฺคินา อาทิตฺตํ, ชาตฺติยา ชรามฺรณฺเนน โสเกหิ
 ปฺริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปฺปายาสฺสเอหิ อาทิตฺตฺนฺติ วทามิ. โสตํ อาทิตฺตํ, สทฺทา
 อาทิตฺตา ฯเปฯ ฉานํ อาทิตฺตํ, คณฺธา อาทิตฺตา ฯเปฯ ชิฺวหา อาทิตฺตา, รสา อาทิตฺตา
 ฯเปฯ กาโย อาทิตฺโต, โยจฺจพฺพา อาทิตฺตา ฯเปฯ มโน อาทิตฺโต, ฌมฺมา อาทิตฺตา,
 มโนวิญฺญาณํ อาทิตฺตํ, มโนสมฺมุสฺสโส อาทิตฺโต. ยมฺปิทํ มโนสมฺมุสฺสสฺสจฺจยา อุปฺปชฺชนฺติ
 เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทฺกฺขมฺมสุขํ วา, ตมฺปิ อาทิตฺตํ. เกน อาทิตฺตํ? รากฺคฺคินา
 โทสฺคฺคินา โมหคฺคินา อาทิตฺตํ, ชาตฺติยา ชรามฺรณฺเนน โสเกหิ ปฺริเทเวหิ ทุกฺเขหิ
 โทมนสฺเสหิ อุปฺปายาสฺสเอหิ อาทิตฺตฺนฺติ วทามิ”ติ^๕ อตฺถเว สุตฺตฺนฺโตติ? อามนฺตา. เตน हि
 วตฺตพฺพํ “สพฺเพ สงฺขารา อโนธี กตฺวา กุกฺกุพฺกาทิ”ติ.

^๕ วินย. ๔/๕๔/๔๔-๔๕/. ตี. ศพ. ๑๘/๒๘/๑๘

*สพเพ สงขารธา อโนธี กตฺวา กุกฺกพาติ? อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา “ปญฺจิเม ภิกฺขเว กามคฺฉา. กตฺเม ปญฺจ? จกฺขุวิญญฺเยยฺยา รูปา อิกฺกจา กนฺตา มนาปา ปิยฺรูปา กามุปฺสฺสหิตา รชฺนียา, โสตฺวิญญฺเยยฺยา สทฺทา ๆเปฯ ฆานวิญญฺเยยฺยา คนฺธา ๆเปฯ จิวฺหาวิญญฺเยยฺยา รสา ๆเปฯ กายวิญญฺเยยฺยา โฝฏฺจพฺพา อิกฺกจา กนฺตา มนาปา ปิยฺรูปา กามุปฺสฺสหิตา รชฺนียา. อิเม โข ภิกฺขเว ปญฺจ กามคฺฉา”ติ^๖ อตฺเถว สุตฺตฺนฺโตติ? อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ “สพเพ สงขารธา อโนธี กตฺวา กุกฺกพา”ติ.

*น วตฺตพฺพํ “สพเพ สงขารธา อโนธี กตฺวา กุกฺกพา”ติ? อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา “ลาภา โว ภิกฺขเว สฺลทฺธํ โว ภิกฺขเว ขโณ โว ปฏฺฐิตทฺโธ^๗ พฺรหฺมจฺริยฺวาสา. ทิฏฺฐา มยา ภิกฺขเว ฉ ผสฺสสายตฺนิกา นาม นิริยา. ตตฺถ ยํ กิลฺยจิ จกฺขุณา รูปี ปสฺสติ, อนิกฺกจฺรูปฺญฺเวย ปสฺสติ โน อิกฺกจฺรูปี, อกนฺตรฺรูปฺญฺเวย ปสฺสติ โน กนฺตรฺรูปี, อมฺนาปรฺรูปฺญฺเวย ปสฺสติ โน มนาปรฺรูปี. ยํ กิลฺยจิ โสเตน สทฺทํ สฺฐมาติ ๆเปฯ ฆาเนน คนฺธํ ฆายติ ๆเปฯ จิวฺหาย รสํ สายติ ๆเปฯ กายเณ โฝฏฺจพฺพํ ผุสฺติ ๆเปฯ มนฺสา ธมฺมํ วิชานาติ, อนิกฺกจฺรูปฺญฺเวย วิชานาติ โน อิกฺกจฺรูปี, อกนฺตรฺรูปฺญฺเวย วิชานาติ โน กนฺตรฺรูปี, อมฺนาปรฺรูปฺญฺเวย วิชานาติ โน มนาปรฺรูปฺน”ติ^๘ อตฺเถว สุตฺตฺนฺโตติ? อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ “สพเพ สงขารธา อโนธี กตฺวา กุกฺกพา”ติ.

*สพเพ สงขารธา อโนธี กตฺวา กุกฺกพาติ? อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา “ลาภา โว ภิกฺขเว สฺลทฺธํ โว ภิกฺขเว ขโณ โว ปฏฺฐิตทฺโธ พฺรหฺมจฺริยฺวาสา. ทิฏฺฐา มยา ภิกฺขเว ฉ ผสฺสสายตฺนิกา นาม สกฺคา. ตตฺถ ยํ กิลฺยจิ จกฺขุณา รูปี ปสฺสติ, อิกฺกจฺรูปฺญฺเวย ปสฺสติ โน อนิกฺกจฺรูปี, กนฺตรฺรูปฺญฺเวย ปสฺสติ โน อกนฺตรฺรูปี, มนาปรฺรูปฺญฺเวย ปสฺสติ โน อมฺนาปรฺรูปี. ยํ กิลฺยจิ โสเตน สทฺทํ สฺฐมาติ ๆเปฯ ฆาเนน คนฺธํ ฆายติ ๆเปฯ จิวฺหาย รสํ สายติ ๆเปฯ กายเณ โฝฏฺจพฺพํ ผุสฺติ ๆเปฯ มนฺสา ธมฺมํ วิชานาติ, อิกฺกจฺรูปฺญฺเวย วิชานาติ โน อนิกฺกจฺรูปี, กนฺตรฺรูปฺญฺเวย วิชานาติ โน อกนฺตรฺรูปี, มนาปรฺรูปฺญฺเวย วิชานาติ โน อมฺนาปรฺรูปฺน”ติ^๘ อตฺเถว สุตฺตฺนฺโตติ? อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ “สพเพ สงขารธา อโนธี กตฺวา กุกฺกพา”ติ.

*น วตฺตพฺพํ “สพเพ สงขารธา อโนธี กตฺวา กุกฺกพา”ติ? อามนฺตา. นนุ ยถฺนิจฺจํ ตํ ทฺกขํ วุตฺตํ ภควตา, สพเพ สงขารธา อนิจฺจาติ? อามนฺตา. หลยฺจิ ยถฺนิจฺจํ ตํ ทฺกขํ วุตฺตํ ภควตา, สพเพ สงขารธา อนิจฺจา, เตน วตฺ เรวตฺตพฺเพ “สพเพ สงขารธา อโนธี กตฺวา กุกฺกพา”ติ.

*สพเพ สงขารธา อโนธี กตฺวา กุกฺกพาติ? อามนฺตา. ทานํ อนิกฺกจฺผลํ อกนฺตผลํ อมฺนญฺญผลํ เสจฺนกผลํ ทฺกขุทฺธํ ทฺกขุวิปากนฺติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ๆเปฯ

^๖ ม. ม. ๑๒/๑๖๖/๑๒๘-๑๒๙. ส. สพ. ๑๘/๒๘๔/๒๑๖

^๗ ก. ปฏฺฐิตทฺโธ. เหวมฺปฺริปี

^๘ ส. สพ. ๑๘/๑๓๕-๑๓๘

สี่ลั ๗เป๗ อุโปสโธ ๗เป๗ ภาวนา ๗เป๗ พุรหุมจริยั อธิจฺจผลั อกนฺตผลั
อมนุญฺจผลั เสงฺจนกผลั ทุกขุทฺรยั ทุกขวิปាកนฺติ? น เหวั วตฺตพฺเพ ๗เป๗

นนุ ทานั อธิจฺจผลั กนฺตผลั มนุญฺจผลั อสงฺจนกผลั สุขุทฺรยั สุขวิปាកนฺติ?
อามนฺตา. หลฺจิ ทานั อธิจฺจผลั กนฺตผลั มนุญฺจผลั อสงฺจนกผลั สุขุทฺรยั สุขวิปำกั, โน
จ วต เร วตฺตพฺเพ “สพฺเพ สงฺขารำ อโนธี กตฺวา กุกฺกพำ”ติ.

นนุ สี่ลั ๗เป๗ อุโปสโธ ๗เป๗ ภาวนา ๗เป๗ พุรหุมจริยั อธิจฺจผลั กนฺตผลั
มนุญฺจผลั อสงฺจนกผลั สุขุทฺรยั สุขวิปាកนฺติ? อามนฺตา. หลฺจิ พุรหุมจริยั อธิจฺจผลั
กนฺตผลั มนุญฺจผลั อสงฺจนกผลั สุขุทฺรยั สุขวิปាកนฺติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ
“สพฺเพ สงฺขารำ อโนธี กตฺวา กุกฺกพำ”ติ.

*สพฺเพ สงฺขารำ อโนธี กตฺวา กุกฺกพำติ? อามนฺตา. นนุ วุตถั ภาวตฺตา:-

สุโข วิเวโก ตฺถจฺจสฺส	สุตฺตมมสฺส ปสฺสโต
อพฺยาปชฺชั สุขั โลเก	ปาณญฺเตสฺส สลฺลโม.

สุขา วิราคตำ โลเก	กำมำนั สมตฺติกโม
อสมิมนสฺส โย วินโย	เอตถ เว ปรมั สุขั. ^๙

ตถ์ สุขเณ สุขั ปตฺตถั	อจฺจนตถ์ สุขเมว ตถ์
คิสิสฺส วิชฺชา อนุปฺปตฺตา	เอตถ เว ปรมั สุขนฺติ.

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ? อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพั “สพฺเพ สงฺขารำ อโนธี กตฺวา
กุกฺกพำ”ติ.

กุกฺกพกถำ นิฏฺฐิตำ.

๔. จตฺตถวคฺค

(๓๓) ๑. คิหิสฺส อรหำติกถำ

[๓๘๗] *คิหิสฺส อรหำติ? อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต คิหิสฺสโยชนนฺติ? น เหวั
วตฺตพฺเพ ๗เป๗ นตฺถิ อรหโต คิหิสฺสโยชนนฺติ? อามนฺตา. หลฺจิ นตฺถิ อรหโต
คิหิสฺสโยชนนั, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ “คิหิสฺส อรหำ”ติ.

คิหิสฺส อรหำติ? อามนฺตา. นนุ อรหโต คิหิสฺสโยชนนั ปหีนั อฺจฺฉินฺนมฺลั
ตālāvตฺถกตถั อนภāvกตถั आयตฺธีอนุปฺปำทชฺมมฺนฺติ? อามนฺตา. หลฺจิ อรหโต

^๙ พุ. อ. ๒๕/๑๑/๑๐๕

คิหิสฺสโยชนํ ปหีนํ อัจฉินฺนํมฺลํ ตาลาวตฺตูกตํ อนภาวํกตํ आयตีอนุปฺปาทชฺมมํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ “คิหิสฺส อรหา”ติ.

*คิหิสฺส อรหาติ? อามนฺตา. อตฺถิ โภจि คิหี คิหิสฺสโยชนํ อปฺปหาย ทิฏฺฐเจว ชฺมเม ทฺกฺขสฺสนฺตฺกโรติ, นตฺถิ. หลฺจิ นตฺถิ โภจิ คิหี คิหิสฺสโยชนํ อปฺปหาย ทิฏฺฐเจว ชฺมเม ทฺกฺขสฺสนฺต-กโร, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ “คิหิสฺส อรหา”ติ.

*คิหิสฺส อรหาติ? อามนฺตา. นนุ วจฺจโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ “อตฺถิ นฺุ โข โภ โคตม โภจิ คิหี คิหิสฺสโยชนํ อปฺปหาย กายสฺส เกทา ทฺกฺขสฺสนฺตฺกโร”ติ. นตฺถิ โข วจฺจ โภจิ คิหี คิหิสฺสโยชนํ อปฺปหาย กายสฺส เกทา ทฺกฺขสฺสนฺตฺกโรติ¹⁰ อตฺถเว สุตฺตฺนฺโตติ? อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพิ “คิหิสฺส อรหา”ติ.

*คิหิสฺส อรหาติ? อามนฺตา. อรหา เมถุนํ ชฺมมํ ปฺฏิเสเวยฺย, เมถุนํ ชฺมมํ¹¹ อฺปปาทะยฺย, ปฺตฺตสมฺพาทสยฺนํ อชฺฉมาวเสยฺย, กาสิถจฺนทฺนํ ปจฺจนฺนเวยฺย, มาลาคนฺชฺวิเลปนํ ชาเรยฺย, ชาตฺรุปรชฺตํ สาทิเยยฺย, อเชพฺกํ ปฺฏิกฺคณฺเหยฺย, กุกฺกฺกุสฺสูกฺริ ปฺฏิกฺคณฺเหยฺย, หตฺถิกฺวาสฺสวพฺวิ ปฺฏิกฺคณฺเหยฺย, ติตฺติรวฏฺฏกโมรฺกปิณฺชฺริ ปฺฏิกฺคณฺเหยฺย, ปิตฺวณฺณวาลโมพิกํ¹² ชาเรยฺย, โอทาตานิ วตฺถานิ ทิฆมทฺสานิ ชาเรยฺย, ยาวชีวํ อคาริยฺภูโต อสฺสาติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

*น วตฺตพฺพิ “คิหิสฺส อรหา”ติ? อามนฺตา. นนุ ยโส กุลปฺตฺโต, อุตฺติโย กหปฺติ, เสตฺตุ มาณโว, คิหิสฺส พฺยณฺชเนน อรหตฺตํ ปตฺโตติ? อามนฺตา. หลฺจิ ยโส กุลปฺตฺโต, อุตฺติโย กหปฺติ, เสตฺตุ มาณโว คิหิสฺส พฺยณฺชเนน อรหตฺตํ ปตฺตา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ “คิหิสฺส อรหา”ติ.

คิหิสฺสอรหาติถา นิฏฺฐิตา.

๖. ฉฏฺฐวคฺค

(๕๔) ๒. ปฏฺฐิจฺจสมฺบุปฺปาทถา

[๕๔๘] *ปฏฺฐิจฺจสมฺบุปฺปาโท อสฺงฺขโตติ? อามนฺตา. นิพฺพานํ ตาณํ เลณํ สรณํ ปฺรายนํ อจฺจุตํ อมตฺนฺติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปฏฺฐิจฺจสมฺบุปฺปาโท อสฺงฺขโต, นิพฺพานํ อสฺงฺขตฺนฺติ? อามนฺตา. เทว อสฺงฺขตานีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เทว อสฺงฺขตานีติ? อามนฺตา. เทว ตาณานิ เทว เลณานิ เทว สรณานิ เทว ปฺรายนานิ เทว อจฺจุตานิ เทว อมตานิ เทว นิพฺพานานิติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เทว นิพฺพานานิติ? อามนฺตา.

¹⁰ ม.ม. ๑๓/๑๘๖/๑๖๑

¹¹ ฉ.ม. อัย ปาโจ น ทิสฺสติ

¹² ฉ.ม. จิตฺตวณฺณวาลโมพิ

อตุลิต ทวินัน นิพพานาน อัจฉริยตา หีนปณิตตา อุกกัสาวกัโส สีมาวา เกโท วา ราชิวา
อนตริกา วาติ? น เหว่ วตตพเพ ฯเปฯ

[๔๔๕] *ปฏิจฺจสมุปฺปาโท อสงฺขโตติ? อามนฺตา. อวิชฺชา อสงฺขตาติ? น เหว่
วตตพเพ ฯเปฯ อวิชฺชา สงฺขตาติ? อามนฺตา. ปฏิจฺจสมุปฺปาโท สงฺขโตติ? น เหว่
วตตพเพ ฯเปฯ ปฏิจฺจ- สมุปฺปาโท อสงฺขโตติ? อามนฺตา. อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา
อสงฺขตาติ? น เหว่ วตตพเพ ฯเปฯ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา สงฺขตาติ? อามนฺตา.
ปฏิจฺจสมุปฺปาโท สงฺขโตติ? น เหว่ วตตพเพ ฯเปฯ ปฏิจฺจสมุปฺปาโท อสงฺขโตติ?
อามนฺตา. สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ อสงฺขตฺตฺติ? น เหว่ วตตพเพ ฯเปฯ สงฺขารปจฺจยา
วิญฺญาณํ สงฺขตฺตฺติ? อามนฺตา. ปฏิจฺจสมุปฺปาโท สงฺขโตติ? น เหว่ วตตพเพ ฯเปฯ
ปฏิจฺจสมุปฺปาโท อสงฺขโตติ? อามนฺตา. วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ อสงฺขตฺตฺติ? น เหว่
วตตพเพ ฯเปฯ วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ สงฺขตฺตฺติ? อามนฺตา. ปฏิจฺจสมุปฺปาโท
สงฺขโตติ? น เหว่ วตตพเพ ฯเปฯ ปฏิจฺจสมุปฺปาโท อสงฺขโตติ? อามนฺตา. ชาติปจฺจยา
ชรามรณํ อสงฺขตฺตฺติ? น เหว่ วตตพเพ ฯเปฯ ชาติปจฺจยา ชรามรณํ สงฺขตฺตฺติ?
อามนฺตา. ปฏิจฺจสมุปฺปาโท สงฺขโตติ? น เหว่ วตตพเพ ฯเปฯ

[๔๕๐] *น วตตพเพ “ปฏิจฺจสมุปฺปาโท อสงฺขโต”ติ? อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ
ภควตา “ชาติ- ปจฺจยา ภิกฺขเว ชรามรณํ อุปฺปาทา วา ตถาคตานิ อนุปฺปาทา วา
ตถาคตานิ จิตาว สฺวา ธาตุ ฌมฺมภูจิตฺตา ฌมฺมนิยามตา อิทปฺปจฺจยตา, ตํ ตถาคโต
อภิสมฺพุชฺชติ อภิสมฺเมติ, อภิสมฺพุชฺชิตฺวา อภิสมฺเมตฺวา อจฺจิกฺขติ เทเสติ ปญฺญาเปติ
ปญฺญาเปติ วิวรติ วิชฺชติ อุตฺตานิกรโรติ. ปสฺสเถติ จาห. ชาติปจฺจยา ภิกฺขเว ชรามรณํ.
ภวปจฺจยา ภิกฺขเว ชาติ ฯเปฯ อวิชฺชาปจฺจยา ภิกฺขเว สงฺขารา อุปฺปาทา วา ตถาคตานิ
อนุปฺปาทา วา ตถาคตานิ จิตาว สฺวา ธาตุ ฯเปฯ ปสฺสเถติ จาห. อวิชฺชาปจฺจยา ภิกฺขเว
สงฺขารา อิติ โข ภิกฺขเว ยา ตตฺถ ตตฺถา อวิตตตา อนนฺตฺตตา อิทปฺปจฺจยตา, อัย วุจฺจติ
ภิกฺขเว ปฏิจฺจสมุปฺปาโท”ติ¹³ อตฺเถว สุตฺตฺตฺติ? อามนฺตา. เตน หิ ปฏิจฺจสมุปฺปาโท
อสงฺขโตติ.

[๔๕๑] *อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ ยา ตตฺถ ฌมฺมภูจิตฺตา ฌมฺมนิยามตา อสงฺขตา
นิพฺพานํ อสงฺขตฺตฺติ? อามนฺตา. เทว อสงฺขตานีติ? น เหว่ วตตพเพ ฯเปฯ เทว
อสงฺขตานีติ? อามนฺตา. เทว ตาณานิ ฯเปฯ อนตฺริกา วาติ? น เหว่ วตตพเพ ฯเปฯ

*อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ ยา ตตฺถ ฌมฺมภูจิตฺตา ฌมฺมนิยามตา อสงฺขตา,
สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ ยา ตตฺถ ฌมฺมภูจิตฺตา ฌมฺมนิยามตา อสงฺขตา, นิพฺพานํ
อสงฺขตฺตฺติ? อามนฺตา. ตีณิ อสงฺขตานีติ? น เหว่ วตตพเพ ฯเปฯ ตีณิ อสงฺขตานีติ?
อามนฺตา. ตีณิ ตาณานิ ฯเปฯ อนตฺริกา วาติ? น เหว่ วตตพเพ ฯเปฯ

¹³ ส.นิ. ๑๖/๒๐/๒๕-๒๖

*อวิชชาปัจจุยา สงขาราคติ ยา ตตถ ฌมมภูจิตตา ฌมมเนียมตา อสงขตา, สงขารปัจจุยา วิญญานนติ ยา ตตถ ฌมมภูจิตตา ฌมมเนียมตา อสงขตา ฯเปฯ ชาติปัจจุยา ฆรามรณนติ ยา ตตถ ฌมมภูจิตตา ฌมมเนียมตา อสงขตา, นิพพานํ อสงขตนติ? อามนตา. ทวาทส อสงขตานิติ? น เหวํ วตตพเพ ฯเปฯ ทวาทส อสงขตานิติ? อามนตา. ทวาทส ตานานิ, ทวาทส เลณานิ ฯเปฯ อนตริกา วาติ? น เหวํ วตตพเพ ฯเปฯ

ปฏิจสมุปปาทกถา นิฏฐิตา.

๘. อฏฐมวคค

(๗๔) ๒. อนตฺรารวคค

[๕๐๕] *อตฺถิ อนตฺรารวคคิ? อามนตา. กามภวคคิ? น เหวํ วตตพเพ ฯเปฯ อตฺถิ อนตฺรารวคคิ? อามนตา. รูปภวคคิ? น เหวํ วตตพเพ ฯเปฯ อตฺถิ อนตฺรารวคคิ? อามนตา. อรูปภวคคิ? น เหวํ วตตพเพ ฯเปฯ อตฺถิ อนตฺรารวคคิ? อามนตา. กามภวสฺส จ รูปภวสฺส จ อนตฺเร อตฺถิ อนตฺรารวคคิ? น เหวํ วตตพเพ ฯเปฯ อตฺถิ อนตฺรารวคคิ? อามนตา. รูปภวสฺส จ อรูปภวสฺส จ อนตฺเร อตฺถิ อนตฺรารวคคิ? น เหวํ วตตพเพ ฯเปฯ

*กามภวสฺส จ รูปภวสฺส จ อนตฺเร นตฺถิ อนตฺรารวคคิ? อามนตา. หลยจิกามภวสฺส จ รูปภวสฺส จ อนตฺเร นตฺถิ อนตฺรารว, โน จ วต เร วตตพเพ “อตฺถิ อนตฺรารว”ติ. รูปภวสฺส จ อรูปภวสฺส จ อนตฺเร นตฺถิ อนตฺรารวคคิ? อามนตา. หลยจिरูปภวสฺส จ อรูปภวสฺส จ อนตฺเร นตฺถิ อนตฺรารว โน จ วต เร วตตพเพ “อตฺถิ อนตฺรารว”ติ.

[๕๐๖] *อตฺถิ อนตฺรารวคคิ? อามนตา. ปญจมี สภา โยนิ, ฉญจมี สภา คคิ, อฏฐมี สภา วิญญานภูจิตติ, ทสโม โส สตฺตาวาโสติ? น เหวํ วตตพเพ ฯเปฯ อตฺถิ อนตฺรารวคคิ? อามนตา. อนตฺรารว ภโว คคิ สตฺตาวาโส สํสาร์โย นิ วิญญานภูจิตติ อตฺตถาวปฏิลาโกติ? น เหวํ วตตพเพ ฯเปฯ อตฺถิ อนตฺรารวรูปคคิ กมมมตฺติ? น เหวํ วตตพเพ ฯเปฯ อตฺถิ อนตฺรารวรูปคา สตฺตาคคิ? น เหวํ วตตพเพ ฯเปฯ อนตฺรารเว สตฺตา ฆายนตฺติ ฆิยนตฺติ มียนตฺติ จวนตฺติ อุปปชฺชนตฺติ? น เหวํ วตตพเพ ฯเปฯ อนตฺรารเว อตฺถิ รูปิ เวทนา สญญา สงฺขารา วิญญานนติ? น เหวํ วตตพเพ ฯเปฯ อนตฺรารโว ปญจโวการภวคคิ? น เหวํ วตตพเพ ฯเปฯ

[๕๐๗] *อตฺถิ กามภโว, กามภโว ภโว คคิ สตฺตาวาโส สํสาร์โย นิ วิญญานภูจิตติ อตฺตถาวปฏิลาโกติ? อามนตา. อตฺถิ อนตฺรารว อนตฺรารว ภโว คคิ สตฺตาวาโส สํสาร์โย นิ วิญญานภูจิตติ อตฺตถาวปฏิลาโกติ? น เหวํ วตตพเพ ฯเปฯ

*อตุถิ อนุตฺรภาโวติ? อามนฺตา. อานนฺตริยสฺส ปุคฺคสฺส อตุถิ อนุตฺรภาโวติ? น เหวํ วัตตพฺเพ ฯเปฯ อานนฺตริยสฺส ปุคฺคสฺส นตุถิ อนุตฺรภาโวติ? อามนฺตา. หลฺจิ อานนฺตริยสฺส ปุคฺคสฺส นตุถิ อนุตฺรภาโว, โน จ วัต เร วัตตพฺเพ “อตุถิ อนุตฺรภาโว”ติ.

*น อานนฺตริยสฺส ปุคฺคสฺส อตุถิ อนุตฺรภาโวติ? อามนฺตา. อานนฺตริยสฺส ปุคฺคสฺส อตุถิ อนุตฺรภาโวติ? น เหวํ วัตตพฺเพ ฯเปฯ อานนฺตริยสฺส ปุคฺคสฺส นตุถิ อนุตฺรภาโวติ? อามนฺตา. น อานนฺตริยสฺส ปุคฺคสฺส นตุถิ อนุตฺรภาโวติ? น เหวํ วัตตพฺเพ ฯเปฯ นิรยฺอุปคฺคสฺส ปุคฺคสฺส ฯเปฯ อสณฺณสตุตฺตูปคฺคสฺส ปุคฺคสฺส ฯเปฯ อรูปูปคฺคสฺส ปุคฺคสฺส อตุถิ อนุตฺรภาโวติ? น เหวํ วัตตพฺเพ ฯเปฯ อรูปูปคฺคสฺส ปุคฺคสฺส นตุถิ อนุตฺรภาโวติ? อามนฺตา. หลฺจิ อรูปูปคฺคสฺส ปุคฺคสฺส นตุถิ อนุตฺรภาโว, โน จ วัต เร วัตตพฺเพ “อตุถิ อนุตฺรภาโว”ติ.

*น อรูปูปคฺคสฺส ปุคฺคสฺส อตุถิ อนุตฺรภาโวติ? อามนฺตา. อรูปูปคฺคสฺส ปุคฺคสฺส อตุถิ อนุตฺรภาโวติ? น เหวํ วัตตพฺเพ ฯเปฯ อรูปูปคฺคสฺส ปุคฺคสฺส นตุถิ อนุตฺรภาโวติ? อามนฺตา. น อรูปูปคฺคสฺส ปุคฺคสฺส นตุถิ อนุตฺรภาโวติ? น เหวํ วัตตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๐๕] *น วัตตพฺพํ “อตุถิ อนุตฺรภาโว”ติ? อามนฺตา. นนฺ อนุตฺราปฺริณีพฺพายี ปุคฺคโล อตุถิตฺติ? อามนฺตา. หลฺจิ อนุตฺราปฺริณีพฺพายี ปุคฺคโล อตุถิ, โน¹⁴ วัต เร วัตตพฺเพ “อตุถิ อนุตฺรภาโว”ติ.

*อนุตฺราปฺริณีพฺพายี ปุคฺคโล อตุถิตฺติ กตฺวา อตุถิ อนุตฺรภาโวติ? อามนฺตา. อุพฺพหฺจฺปฺริณีพฺพายี ปุคฺคโล อตุถิตฺติ กตฺวา อตุถิ อุพฺพหฺจฺภโวติ? น เหวํ วัตตพฺเพ ฯเปฯ อนุตฺราปฺริณีพฺพายี ปุคฺคโล อตุถิตฺติ กตฺวา อตุถิ อนุตฺรภาโวติ? อามนฺตา. อสฺงฺขารปฺริณีพฺพายี ปุคฺคโล ฯเปฯ สสฺงฺขารปฺริณีพฺพายี ปุคฺคโล อตุถิตฺติ กตฺวา อตุถิ สสฺงฺขารภโวติ? น เหวํ วัตตพฺเพ ฯเปฯ

อนุตฺรภาวกถา นิฏฺฐิตา.

๑๐. ทสมวคฺค

(๑๐๓) ๕. สมากานเหตุกถา

[๕๕๘] *สมากานเหตุกํ สึลํ วทฺษตฺตีติ? อามนฺตา. สมากานเหตุโก ผลฺโส วทฺษตฺติ, เวทนา วทฺษตฺติ, สณฺญา วทฺษตฺติ, เจตนา วทฺษตฺติ, จิตฺตํ วทฺษตฺติ, สทฺธา วทฺษตฺติ, วีริยํ วทฺษตฺติ, สติ วทฺษตฺติ, สมากิ วทฺษตฺติ, ปญฺญา วทฺษตฺตีติ? น เหวํ วัตตพฺเพ ฯเปฯ

¹⁴ ฉ. เตน วัต เร สึ. โน จ วัต เร

*สมาทานเหตุกัม สี่ลัม วฑฒตตีติ? อามนุตตา. ลตา วีย วฑฒตตี, มาลวาว วีย วฑฒตตี, รุกุโข วีย วฑฒตตี, ตินัม วีย วฑฒตตี, มุลขปฺญโซ วีย วฑฒตตี? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๕๕] *สมาทานเหตุกัม สี่ลัม วฑฒตตี? อามนุตตา. สี่ลัม สมาทิตฺตวา กามวิตกฺกัม วิตกฺเกนุตฺตสฺส พฺยาปาทวิตกฺกัม วิตกฺเกนุตฺตสฺส วิหีสาวิตกฺกัม วิตกฺเกนุตฺตสฺส สี่ลัม วฑฒตตี? อามนุตตา. ทฺวินฺนํ ผสฺสณํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตณํ สโมธานํ โหตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ ผสฺสณํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตณํ สโมธานํ โหตีติ? อามนุตตา. กุสลากุสลา สาวชฺชานวชฺชา หีนปฺปณฺธิตา กณฺหสฺสูกสปฺปฏิภาคา ฌมฺมา สมฺมุขีภาวํ อากจฺจนฺตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

*กุสลากุสลา สาวชฺชานวชฺชา หีนปฺปณฺธิตา กณฺหสฺสูกสปฺปฏิภาคา ฌมฺมา สมฺมุขีภาวํ อากจฺจนฺตีติ? อามนุตตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา “จตฺตาริมาณี ภิกฺขเว สุวิทฺฐวิทฺฐาณี. กตฺมานิ จตฺตาริ? นภยจ ภิกฺขเว ปจฺวี จ อิทํ ปจฺมํ สุวิทฺฐวิทฺฐํ ฯเปฯ ตสฺมา สत्ตํ ฌมฺโม อสพฺภิ อารกา”¹⁵ อตฺเถว สุตฺตณฺโอดีติ? อามนุตตา. เตนฺ หิ น วตฺตพฺพิ “กุสลากุสลา สาวชฺชานวชฺชา หีนปฺปณฺธิตา กณฺหสฺสูก-สปฺปฏิภาคา ฌมฺมา สมฺมุขีภาวํ อากจฺจนฺตี”¹⁶ติ.

[๖๐๐] *น วตฺตพฺพิ “สมาทานเหตุกัม สี่ลัม วฑฒตตี”¹⁷ติ? อามนุตตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา “อารามโรปา วนโรปา ฯเปฯ ฌมฺมฏฺฐา สี่ลสมฺปนฺนา, เต ชนา สกฺคคามิโน”¹⁶ อตฺเถว สุตฺตณฺโอดีติ? อามนุตตา. เตนฺ หิ สมาทานเหตุกัม สี่ลัม วฑฒตตี.

สมาทานเหตุกถา นิฎฺฐิตา.

๑๖. โสฬสมวคฺค

(๑๕๗) ๒. ปคฺคหกถา

[๗๔๕] *ปโร ปรสฺส จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตีติ? อามนุตตา. ปโร ปรสฺส จิตฺตํ มารชฺชิ, มา ทฺสฺสี, มา มฺยุหิ, มา กิลิสฺสีติ ปคฺคณฺหาตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

*ปโร ปรสฺส จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตีติ? อามนุตตา. ปโร ปรสฺส อโลภํ กุสลมฺมัลลํ ชเนติ, อโทสํ กุสลมฺมัลลํ ชเนติ, อโมหํ กุสลมฺมัลลํ ชเนติ, สทฺธํ ชเนติ, วิริยํ ชเนติ, สตี ชเนติ, สมาริ ชเนติ, ปญฺญํ ชเนตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

*ปโร ปรสฺส จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตีติ? อามนุตตา. ปโร ปรสฺส อุปฺปนฺโน ผสฺโส มา นิรุชฺฌีติ ปคฺคณฺหาตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปโร ปรสฺส อุปฺปนฺนา เวทนา ฯเปฯ อุปฺปนฺนา ปญฺญา มา นิรุชฺฌีติ ปคฺคณฺหาตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

¹⁵ อัง. จคฺคก. ๒๑/๔๘/๕๖-๕๘

¹⁶ ส. ส. ๑๕/๔๘/๓๘

*ปโร ปรสฺส จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตีติ? อามนฺตา. ปโร ปรสฺส อตฺถาย รากํ ปชฺหติ, โทสํ ปชฺหติ, โมนํ ปชฺหติ ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปชฺหตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

*ปโร ปรสฺส จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตีติ? อามนฺตา. ปโร ปรสฺส อตฺถาย มกฺกํ ภาเวติ, สติปฏิจฺฉานํ ภาเวติ ฯเปฯ โพชฺฌนํ ภาเวตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

*ปโร ปรสฺส จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตีติ? อามนฺตา. ปโร ปรสฺส อตฺถาย ทุกฺกํ ปริชานาติ ฯเปฯ มกฺกํ ภาเวตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

*ปโร ปรสฺส จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตีติ? อามนฺตา. อญฺโฆ อญฺญสฺส การโก, ปริกฺกํ สุขํ ทุกฺกํ, อญฺโฆ กโรติ อญฺโฆ ปฏฺฐิสฺสเวเตตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

*ปโร ปรสฺส จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตีติ? อามนฺตา. นนฺ วุตฺตํ ภควตา:-

“อตฺตนาถ กตฺมํ ปาปํ ฯเปฯ นาลฺโย อญฺญํ วิโสธเย”ติ.¹⁷

อตฺถเอว สุตฺตนาโตตีติ? อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ “ปโร ปรสฺส จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตี”ติ.

[๗๔๖] *น วตฺตพฺพํ “ปโร ปรสฺส จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตี”ติ? อามนฺตา. นนฺ อตฺถิ พลปฺปตฺตา, อตฺถิ วสีฏฺฐาติ? อามนฺตา. หลฺจิจิ อตฺถิ พลปฺปตฺตา, อตฺถิ วสีฏฺฐา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ “ปโร ปรสฺส จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตี”ติ.

ปคฺคกฺกถา นิฏฺฐิตา.

๑๖. โสฬสมวคฺค

(๑๕๘) ๓. สุขานุปฺปทานกถา

[๗๔๗] *ปโร ปรสฺส สุขํ อนุปฺปเตตีติ? อามนฺตา. ปโร ปรสฺส ทุกฺกํ อนุปฺปเตตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปโร ปรสฺส ทุกฺกํ น อนุปฺปเตตีติ? อามนฺตา. ปโร ปรสฺส สุขํ น อนุปฺปเตตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปโร ปรสฺส สุขํ อนุปฺปเตตีติ? อามนฺตา. ปโร ปรสฺส อตฺตโน สุขํ อนุปฺปเตติ, อญฺญสฺส สุขํ อนุปฺปเตติ ตสฺส สุขํ อนุปฺปเตตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปโร ปรสฺส เนว อตฺตโน, น อญฺญสฺส, น ตสฺส สุขํ อนุปฺปเตตีติ? อามนฺตา. หลฺจิจิ ปโร ปรสฺส เนว อตฺตโน, น อญฺญสฺส, น ตสฺส สุขํ อนุปฺปเตติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ “ปโร ปรสฺส สุขํ อนุปฺปเตตี”ติ.

*ปโร ปรสฺส สุขํ อนุปฺปเตตีติ? อามนฺตา. อญฺโฆ อญฺญสฺส การโก, ปริกฺกํ สุขํ ทุกฺกํ, อญฺโฆ กโรติ อญฺโฆ ปฏฺฐิสฺสเวเตตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๔๘] *น วตฺตพฺพํ “ปโร ปรสฺส สุขํ อนุปฺปเตตี”ติ? อามนฺตา. นนฺ อายสฺมา อุกฺทายี เอตทโวจ “พฺหุณฺนํ วต โน ภควา ทุกฺขมฺมานํ อุปฺหตฺตา, พฺหุณฺนํ วต โน ภควา สุขมฺมานํ อุปฺหตฺตา, พฺหุณฺนํ วต โน ภควา อกฺุสลาณํ มฺมานํ อุปฺหตฺตา,

¹⁷ พ.ธ. ๒๕/๑๖๕/๔๖

พหุจน์ วัต โน ภควา กุสลาณี ชมฺมานํ อุปหตฺตา”ติ¹⁸ อตฺเถว สุตฺตฺนุโตติ? อามนฺตา.
เตน หิ ปโร ปริสฺส สฺขํ อนุปฺปเทตีติ.

สุขานุปฺปทานกถา นิฎฺฐิตา.

๑๗. สุตฺตรสมวคฺค

(๑๗๖) ๑๑. ทกฺขิณฺนาวิสุทฺธิกถา

[๘๐๐] *ทายกโตว ทานํ วิสุทฺตฺติ, โน ปฏิกฺคาหโตติ? อามนฺตา. นนฺ อตฺถิ เกจิ
ปฏิกฺคา-หกา อาหุเนยฺยา ปาหุเนยฺยา ทกฺขิณฺเนยฺยา อณฺชลิกรณฺเณยฺยา อนุตฺตรํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ
โลกสฺสาติ? อามนฺตา. หลฺจิจิ อตฺถิ เกจิ ปฏิกฺคาหกา อาหุเนยฺยา ปาหุเนยฺยา ทกฺขิณฺเนยฺยา
อณฺชลิกรณฺเณยฺยา อนุตฺตรํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ โลกสฺส, โน จ วัต เร วัตตพฺเพ “ทายกโตว ทานํ
วิสุทฺตฺติ, โน ปฏิกฺคาหโต”ติ.

*ทายกโตว ทานํ วิสุทฺตฺติ, โน ปฏิกฺคาหโตติ? อามนฺตา. นนฺ จตฺตาริ
ปริสฺสุคา อฏฺฐ ปริสฺสุคฺคลา ทกฺขิณฺเนยฺยา วุตฺตา ภควตฺตาติ? อามนฺตา. หลฺจิจิ จตฺตาริ
ปริสฺสุคา อฏฺฐ ปริสฺสุคฺคลา ทกฺขิณฺเนยฺยา วุตฺตา ภควตา, โน จ วัต เร วัตตพฺเพ
“ทายกโตว ทานํ วิสุทฺตฺติ, โน ปฏิกฺคาหโต”ติ.

*ทายกโตว ทานํ วิสุทฺตฺติ, โน ปฏิกฺคาหโตติ? อามนฺตา. นนฺ อตฺถิ เกจิ
โสตาปนฺเน ทานํ ทตฺวา ทกฺขิณฺ อาราเชนฺตีติ? อามนฺตา. หลฺจิจิ อตฺถิ เกจิ โสตาปนฺเน
ทานํ ทตฺวา ทกฺขิณฺ อาราเชนฺติ, โน จ วัต เร วัตตพฺเพ “ทายกโตว ทานํ วิสุทฺตฺติ,
โน ปฏิกฺคาหโต”ติ.

*นนฺ อตฺถิ เกจิ สกทาคามิสฺส ฯเปฯ อนาคามิสฺส ฯเปฯ อรหโต ทานํ ทตฺวา
ทกฺขิณฺ อาราเชนฺตีติ? อามนฺตา. หลฺจิจิ อตฺถิ เกจิ อรหโต ทานํ ทตฺวา ทกฺขิณฺ
อาราเชนฺติ, โน จ วัต เร วัตตพฺเพ “ทายกโตว ทานํ วิสุทฺตฺติ, โน ปฏิกฺคาหโต”ติ.

[๘๐๑] *ปฏิกฺคาหโตว¹⁹ ทานํ วิสุทฺตฺตีติ? อามนฺตา. ²⁰โน ทายกโตติ?²⁷⁸
อามนฺตา. อณฺโณ อณฺณสฺส การโก ปรกตํ สฺขทุกฺขํ อณฺโณ กโรติ อณฺโณ ปฏิสฺสเวเทตีติ.
น เหวํ วัตตพฺเพ ฯเปฯ

*ทายกโตว ทานํ วิสุทฺตฺติ, โน ปฏิกฺคาหโตติ? อามนฺตา. นนฺ วุตฺตํ ภควตา
“จตฺสฺโส โข อิมา อานนฺท ทกฺขิณฺนาวิสุทฺธิโย. กตฺมา จตฺสฺโส. อตฺถานนฺท ทกฺขิณฺนา
ทายกโต วิสุทฺตฺติ โน ปฏิกฺคาหโต, อตฺถานนฺท ทกฺขิณฺนา ปฏิกฺคาหโต วิสุทฺตฺติ โน

¹⁸ ม.ม. ๑๓/๑๔๕/๑๒๑

¹⁹ ฉ. ปฏิกฺคาหโต

²⁰ - ²⁰ ฉ. อัย ปาโจ นตฺถิ

ทายกโต, ²¹อตถานนุท ทกขิณา เนว ทายกโต วิสุขมตติ โน ปฏิคคาหกโต, อตถานนุท ทกขิณา ทายกโต เจว วิสุขมตติ ปฏิคคาหกโต จ. อตถานนุท ทกขิณา ทายกโต วิสุขมตติ โน ปฏิคคาหกโต. อธิชานนุท ทกขิณา ทายโก โหติ สีลวา กลยาณชมโม. ปฏิคคาหกา โหนติ ทุสสีลา ปาปชมมา. เอวံ โข อานนุท ทกขิณา ทายกโต วิสุขมตติ โน ปฏิคคาหกโต, กถญจันนุท ทกขิณา ปฏิคคาหกโต วิสุขมตติ โน ทายกโต. อธิชานนุท ทายโก โหติ ทุสสีโล ปาปชมโม. ปฏิคคาหกา โหนติ สีลวโนโต กลยาณชมมา. เอวံ โข อานนุท ทกขิณา ปฏิคคาหกโต วิสุขมตติ โน ทายกโต. กถญจันนุท ทกขิณา เนว ทายกโต วิสุขมตติ โน ปฏิคคาหกโต. อธิชานนุท ทายโก จ โหติ ทุสสีโล ปาปชมโม. ปฏิคคาหกา จ โหนติ ทุสสีลา ปาปชมมา. เอวံ โข อานนุท ทกขิณา เนว ทายกโต วิสุขมตติ โน ปฏิคคาหกโต. กถญจันนุท ทกขิณา ทายกโต เจว วิสุขมตติ ปฏิคคาหกโต จ. อธิชานนุท ทายโก จ โหติ สีลวา กลยาณชมโม. ปฏิคคาหกา จ โหนติ สีลวโนโต กลยาณชมมา. เอวံ โข อานนุท ทกขิณา ทายกโต เจว วิสุขมตติ ปฏิคคาหกโต จ. อธิมา โข อานนุท จตสุโส ทกขิณาวิสุทฺธิโย”ติ²² อตถเว สุตตโนโตติ? อามนฺตา. เตน หิน วตตพฺพํ “ทายกโตว ทานํ วิสุขมตติ, โน ปฏิคคาหกโต”ติ.

ทกขิณาวิสุทฺธิกถา นิฏฺฐิตา.

สตุตฺตรสโม วคฺโค.

๑๘. อฏฺฐจารสมวคฺค

(๑๗๗) ๑. มนุสฺสโลกกถา

[๘๐๒] *น วตตพฺพํ “พฺพุโธ ภควา มนุสฺสโลเก อฏฺฐจาสิ”ติ? อามนฺตา. นนุ อตฺถิ พฺพุทฺธ- วุตฺถานิ เจตฺติยานิ อารามวิหารคามนิกมณฺครานิ รกฺขจฺจานิ ชนปทานิ? อามนฺตา. หลยฺจि อตฺถิ พฺพุทฺธวุตฺถานิ เจตฺติยานิ อารามวิหารคามนิกมณฺครานิ รกฺขจฺจานิ ชนปทานิ, เตน วต เร วตตพฺเพ “พฺพุโธ ภควา มนุสฺสโลเก อฏฺฐจาสิ”ติ.

*น วตตพฺพํ “พฺพุโธ ภควา มนุสฺสโลเก อฏฺฐจาสิ”ติ? อามนฺตา. นนุ ภควา ลุมฺพินิยา ชาโต, โพธิยา มฺมุเล อภิสมฺพฺพุโธ, พาราณสียํ ภควตา ชมฺมจกฺกํ ปวตฺตติ, ปาวาเล²³ เจตฺติเย आयสฺสงฺขาริ โอสฺสฏฺฐโจ, กุสสินารายํ ภควา ปรีนิจฺจพฺพุโตติ? อามนฺตา. หลยฺจิ ภควา ลุมฺพินิยา ชาโต ๆเปฯ กุสสินารายํ ภควา ปรีนิจฺจพฺพุโต, เตน วต เร วตตพฺเพ “พฺพุโธ ภควา มนุสฺสโลเก อฏฺฐจาสิ”ติ.

²¹ - ²¹ ฉ.ม. เอกถนฺตเร ปาโจ นตฺถิ.

²² ม.อ. ๑๔/๓๘๑/๓๒๕๓๒๖

²³ ฉ. จาปาเล

*น วตตพพํ “พุทฺโธ ภควา มนุสฺสโลเก อฏฺฐาสิ”ติ? อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา “เอกมิตาหํ ภิกฺขเว สมยํ อุกกฏฺฐายํ วิหฺรามิ สุภควเน สาธราชมฺมุเล”ติ. “เอกมิตาหํ ภิกฺขเว สมยํ อรุเวลายํ วิหฺรามิ อชฺปาลนิกฺโรเช ปจฺมาภิสฺมพุทฺโธ”ติ. “เอกมิตาหํ ภิกฺขเว สมยํ ราชคฺเห วิหฺรามิ เวพฺพเน กลนฺทกนิวาเป”ติ. “เอกมิตาหํ ภิกฺขเว สมยํ สาวตฺถียํ วิหฺรามิ เชตวนเ อนาถปิตฺตทิกฺสฺส อารามे”ติ. “เอกมิตาหํ ภิกฺขเว สมยํ เวสาลียํ วิหฺรามิ มหาวเน กุฏฺฐาคารสาลาเย”ติ อตฺถเว สุตฺตนฺโตติ? อามนฺตา. เตน หิ พุทฺโธ ภควา มนุสฺสโลเก อฏฺฐาสิ”ติ.

[๘๐๓] *พุทฺโธ ภควา มนุสฺสโลเก อฏฺฐาสิ”ติ? อามนฺตา. นนุ ภควา โลเก ชาโต, โลเก สํวทฺโธ, โลกํ อภิกฺขุยฺ วิหฺรติ อนุปฺลิตฺโต โลเกนาติ? อามนฺตา. หนฺจ ภควา โลเก ชาโต, โลเก สํวทฺโธ, โลกํ อภิกฺขุยฺ วิหฺรติ อนุปฺลิตฺโต โลเกน, โน จ วต เร วตตพเพ “พุทฺโธ ภควา มนุสฺสโลเก อฏฺฐาสิ”ติ.

มนุสฺสโลกกถา นิฏฺฐิตา.

๑๘. อฏฺฐารสมวคฺค

(๑๗๘) ๒. ฌมฺมเทสฺนากถา

[๘๐๔] *น วตตพพํ “พุทฺเธน ภควตา ฌมฺโม เทสิโต”ติ? อามนฺตา. เกน เทสิโตติ, อภินิมฺ- มิเตน เทสิโตติ. อภินิมฺมิโต ชิโน สตุถา สมนฺมาสมพุทฺโธ สพฺพพญฺญ สพฺพทสฺสาวี ฌมฺมสฺสามิ ฌมฺมปฺปฏิสรโณติ? น เหวํ วตตพเพ ฯเปฯ

*น วตตพพํ “พุทฺเธน ภควตา ฌมฺโม เทสิโต”ติ? อามนฺตา. เกน เทสิโตติ, อายสมฺมา อานนฺเทน เทสิโตติ. อายสมฺมา อานนฺโท ชิโน สตุถา สมนฺมาสมพุทฺโธ สพฺพพญฺญ สพฺพทสฺสาวี ฌมฺมสฺสามิ ฌมฺมปฺปฏิสรโณติ? น เหวํ วตตพเพ ฯเปฯ

[๘๐๕] *น วตตพพํ “พุทฺเธน ภควตา ฌมฺโม เทสิโต”ติ? อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา “สงฺจิตฺเตนปี โข อหํ สารีปฺุตฺต ฌมฺมํ เทเสยฺยํ, วิตุถาเรนปี โข อหํ สารีปฺุตฺต ฌมฺมํ เทเสยฺยํ, สงฺจิตฺตวิตุถาเรนปี โข อหํ สารีปฺุตฺต ฌมฺมํ เทเสยฺยํ, อญฺญาตาโรว^{๒๔} พุทฺธภา”ติ^{๒๕} อตฺถเว สุตฺตนฺโตติ? อามนฺตา. เตน หิ พุทฺเธน ภควตา ฌมฺโม เทสิโตติ.

[๘๐๖] *น วตตพพํ “พุทฺเธน ภควตา ฌมฺโม เทสิโต”ติ? อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา “อภิญฺญาหาหํ ภิกฺขเว ฌมฺมํ เทเสมิ โน อนภิญฺญาเย, สนิทานาหํ ภิกฺขเว ฌมฺมํ เทเสมิ โน อนิทานํ, สปฺปาฎิหาริยาหํ ภิกฺขเว ฌมฺมํ เทเสมิ โน อปฺปาฎิหาริยํ. ตสฺส^{๒๖} มยหํ ภิกฺขเว อภิญฺญาเย ฌมฺมํ เทสยฺโต โน อนภิญฺญาเย, สนิทานํ ฌมฺมํ เทสยฺโต โน

^{๒๔} ฉ.ม. อญฺญาตาโร จ

^{๒๕} อจ. ติก. ๒๐/๓๓/๑๒๕

^{๒๖} ก. ยญจ, ม.สี.อิ. ยญจสฺส

อนิทาน, สปปาฏิหาริย์ ฌมมึ เทสยโต โน อปปาฏิหาริย์ กรณียโธ โอวาโท กรณียา
 อนุสาสนี, อลลจ ปน โว ภิกขเว ตุฏฐิยา อลั อตตมมตาย อลั โสมนสฺสา
 สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากขาโต ฌมโม, สฺปฏิปนฺโน สงฺฆโมติ. อิมสฺมี จ ปน
 เวยยากรรมสฺมี ภยฺยมาเน ทสสฺหสฺสิ โลกธาตุ อกมฺปิเตธา”ติ²⁷ อตฺเถว สุตฺตฺนฺโตติ?
 อามนฺตา. เตน หิ พุทฺเธน ภควตา ฌมโม เทสฺยโตติ.

ฌมมเทสฺนากถา นิฏฺฐิตา.

๑๕. เถนวิสติมวคฺค

(๑๕๐) ๕. ตถตาถา

[๑๕๑] *สพฺพฌมฺมานํ ตถตา อสงฺขตาติ? อามนฺตา. นิพฺพานํ ๑เปฯ อมตฺนฺติ?
 น เหวํ วตฺตพฺเพ ๑เปฯ สพฺพฌมฺมานํ ตถตา อสงฺขตา, นิพฺพานํ อสงฺขตฺนฺติ?
 อามนฺตา. เทว อสงฺขตานีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ๑เปฯ เทว อสงฺขตานีติ? อามนฺตา.
 เทว ตาณานิ ๑เปฯ อนฺตฺริกา วาติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ๑เปฯ

[๑๕๒] *รูปฺสฺส รูปฺตา, นนฺุ รูปฺตา อสงฺขตาติ? อามนฺตา. นิพฺพานํ ๑เปฯ
 อมตฺนฺติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ๑เปฯ รูปฺสฺส รูปฺตา, นนฺุ รูปฺตา อสงฺขตา นิพฺพานํ
 อสงฺขตฺนฺติ? อามนฺตา. เทว อสงฺขตานีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ๑เปฯ เทว อสงฺขตานีติ?
 อามนฺตา. เทว ตาณานิ ๑เปฯ อนฺตฺริกา วาติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ๑เปฯ

*เวทฺถนาถ เวทฺถนา, นนฺุ เวทฺถนา ๑เปฯ สลฺยถา สลฺยถา, นนฺุ สลฺยถา ๑เปฯ
 สงฺขารานํ สงฺขารตา, นนฺุ สงฺขารตา ๑เปฯ วิญฺญาณสฺส วิญฺญาณตา, นนฺุ วิญฺญาณตา
 อสงฺขตาติ? อามนฺตา. นิพฺพานํ ๑เปฯ อมตฺนฺติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ๑เปฯ

*รูปฺสฺส รูปฺตา, นนฺุ รูปฺตา ๑เปฯ อสงฺขตา ๑เปฯ วิญฺญาณสฺส วิญฺญาณตา, นนฺุ
 วิญฺญาณตา อสงฺขตา, นิพฺพานํ อสงฺขตฺนฺติ? อามนฺตา. จ อสงฺขตานีติ? น เหวํ
 วตฺตพฺเพ ๑เปฯ จ อสงฺขตานีติ? อามนฺตา. จ ตาณานิ ๑เปฯ อนฺตฺริกา วาติ? น เหวํ
 วตฺตพฺเพ ๑เปฯ

[๑๕๓] *น วตฺตพฺพํ “สพฺพฌมฺมานํ ตถตา อสงฺขตา”ติ? อามนฺตา. สพฺพฌมฺมานํ
 ตถตา รูปี. เวทฺถนา. สลฺยถา. สงฺขารา. วิญฺญาณนฺติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ. เตน หิ
 สพฺพฌมฺมานํ ตถตา อสงฺขตาติ.

ตถตาถา นิฏฺฐิตา.

²⁷ อจ. ติก. ๒๐/๑๒๖/๒๖๕-๒๗๐

๒๑. เอกวิสตีมวคค

(๒๐๕) ๖. สัพพทิสากถา

[๘๘๖] *สพฺพา ทิสฺสา พุทฺธา ติญฺจนฺตํตี? อามนฺตา. ปฺรตฺถิมาย ทิสาย พุทฺโธ ติญฺจํตี? น เหวํ วจฺตพฺเพ ๑เปฯ ปฺรตฺถิมาย ทิสาย พุทฺโธ ติญฺจํตี? อามนฺตา. กิณฺนาโม โส ภควา, กิซฺจฺโจ, กิโคตฺโต, กิณฺนามา ตสฺส ภควโต มาตาปิตโร, กิณฺนามํ ตสฺส ภควโต สาวกยฺกํ, โกอฺนาโม ตสฺส ภควโต อูปฺนฺจฺจาโก, กิทิสํ^{๒๘} จีวรํ ชาเรติ, กิทิสํ ปตฺตํ ชาเรติ กตฺรสมิ คามเม วา นิกเม วา นครเ วา รฏฺเฐ วา ชนปฺเท วาติ? น เหวํ วจฺตพฺเพ ๑เปฯ

*ทกฺขิณฺนาย ทิสาย ๑เปฯ ปจฺจิมาย ทิสาย ๑เปฯ อุตฺตราย ทิสาย ๑เปฯ เหญจิมาย ทิสาย พุทฺโธ ติญฺจํตี? น เหวํ วจฺตพฺเพ ๑เปฯ เหญจิมาย ทิสาย พุทฺโธ ติญฺจํตี? อามนฺตา. กิณฺนาโม โส ภควา ๑เปฯ ชนปฺเท วาติ? น เหวํ วจฺตพฺเพ ๑เปฯ

*อูปริมาย ทิสาย พุทฺโธ ติญฺจํตี? น เหวํ วจฺตพฺเพ ๑เปฯ อูปริมาย ทิสาย พุทฺโธ ติญฺจํตี? อามนฺตา. จาคฺคฺมหาราชิกเ ติญฺจติ ๑เปฯ ตาวตีเส ติญฺจติ ๑เปฯ ยามเ ติญฺจติ ๑เปฯ ตฺสึเต ติญฺจติ ๑เปฯ นิมนฺนรติยา ติญฺจติ ๑เปฯ ปฺรนิมฺมิตฺวสวตฺติยา ติญฺจติ ๑เปฯ พุรหฺมโลเก ติญฺจํตี? น เหวํ วจฺตพฺเพ ๑เปฯ

สพฺพทิสากถา นิฏฺฐิตา.

^{๒๘} ฉ. กิทิสํ. เอวมฺปฺริปี

๖. ทุกขาหารกถา (๑๕)
ว่าด้วยทุกขาหารญาณ^{๒๙}

[๓๓๔]สก. การกล่าวว่ “ทุกข์” เป็นองค์ของมรรค นับเนื่องในมรรคใช้ใหม่
ปร. ^{๓๐} ไซ้^{๓๑}

สก. ทุกคนที่กล่าวว่ “ทุกข์” ชื่อว่าเจริญมรรคใช้ใหม่
ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น^{๓๒} ฯลฯ

สก. ทุกคนที่กล่าวว่ “ทุกข์” ชื่อว่าเจริญมรรคใช้ใหม่
ปร. ไซ้^{๓๓}

สก. พาลปุถุชนที่กล่าวว่ “ทุกข์” ชื่อว่าเจริญมรรคใช้ใหม่
ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. ผู้ฆ่ามารดา ฯลฯ ฆ่าบิดา ฯลฯ ฆ่าพระอรหันต์ ฯลฯ
ทำร้ายพระพุทธรเจ้าจนถึงพระโลหิตห้อ ฯลฯ ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน กล่าวว่ “ทุกข์” ชื่อว่า
เจริญมรรคใช้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ทุกขาหารกถา จบ

๗. จิตตัญญูติกถา (๑๖)
ว่าด้วยความตั้งอยู่แห่งจิต

[๓๓๕]สก. จิตดวงเดียวตั้งอยู่ได้ตลอดทั้งวันไซ้ใหม่
ปร. ^{๓๔} ไซ้^{๓๕}

สก. กิ่งวันเป็นขณะเกิดขึ้น (ของจิต) อีกกิ่งวันเป็นขณะดับ (ของจิต) ไซ้ใหม่
ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. จิตดวงเดียวตั้งอยู่ได้ตลอด ๒ วันไซ้ใหม่
ปร. ไซ้

^{๒๙} ทุกขาหารญาณ หมายถึงญาณที่เกิดขึ้นขณะทีกล่าวว่ทุกข์ (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๓๓๔/๑๘๔)

^{๓๐} ปร. หมายถึงภิกษุในนิกายปุพพเสลียะ (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๓๓๔/๑๘๔)

^{๓๑} เพราะมีความเห็นว่ บุคคลผู้กล่าวว่ ทุกข์ ทุกข์ คือผู้เจริญมรรคจนรู้แจ้งทุกข์ (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๓๓๔/๑๘๔)

^{๓๒} เพราะหมายเอาผู้ไม่รู้แจ้งทุกข์ จึงตอบปฏิเสธ (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๓๓๔/๑๘๔)

^{๓๓} เพราะหมายเอาผู้รู้แจ้งทุกข์ จึงตอบรับ (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๓๓๔/๑๘๔)

^{๓๔} ปร. หมายถึงภิกษุในนิกายอันธกะ (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๓๓๕/๑๘๕)

^{๓๕} เพราะมีความเห็นว่ จิตไม่มีวันเสื่อมสลาย ทั้งนี้เพราะเห็นว่
จิตที่อยู่ในสมาบัติกับภวังคจิตเป็นไปสลับต่อกันโดยตลอด (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๓๓๕/๑๘๕)

สก. วันหนึ่งเป็นขณะเกิดขึ้น (ของจิต) อีกวันหนึ่งเป็นขณะดับ (ของจิต)
ใจใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. จิตดวงเดียวตั้งอยู่ได้ตลอด ๔ วัน ฯลฯ ๘ วัน ฯลฯ ๑๐ วัน ฯลฯ ๒๐ วัน ฯลฯ ๑ เดือน ฯลฯ ๒ เดือน ฯลฯ ๔ เดือน ฯลฯ ๘ เดือน ฯลฯ ๑๐ เดือน ฯลฯ ๑ ปี ฯลฯ ๒ ปี ฯลฯ ๔ ปี ฯลฯ ๘ ปี ฯลฯ ๑๐ ปี ฯลฯ ๓๐ ปี ฯลฯ ๔๐ ปี ฯลฯ ๕๐ ปี ฯลฯ ๑๐๐ ปี ฯลฯ ๒๐๐ ปี ฯลฯ ๔๐๐ ปี ฯลฯ ๕๐๐ ปี ฯลฯ ๑,๐๐๐ ปี ฯลฯ ๒,๐๐๐ ปี ฯลฯ ๔,๐๐๐ ปี ฯลฯ ๘,๐๐๐ ปี ฯลฯ ๑๖,๐๐๐ ปี ฯลฯ ๑ กัป ฯลฯ ๒ กัป ฯลฯ ๔ กัป ฯลฯ ๘ กัป ฯลฯ ๑๖ กัป ฯลฯ ๓๒ กัป ฯลฯ ๖๔ กัป ฯลฯ ๕๐๐ กัป ฯลฯ ๑,๐๐๐ กัป ฯลฯ ๒,๐๐๐ กัป ฯลฯ ๔,๐๐๐ กัป ฯลฯ ๘,๐๐๐ กัป ฯลฯ ๑๖,๐๐๐ กัป ฯลฯ ๒๐,๐๐๐ กัป ฯลฯ ๔๐,๐๐๐ กัป ฯลฯ ๖๐,๐๐๐ กัป ฯลฯ ๘๔,๐๐๐ กัปใจใหม่

ปร. ใจ

สก. ๔๒,๐๐๐ กัป เป็นขณะเกิดขึ้น (ของจิต) อีก ๔๒,๐๐๐ กัปเป็นขณะดับ (ของจิต) ใจใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. จิตดวงเดียวตั้งอยู่ได้ตลอดทั้งวันใจใหม่

ปร. ใจ

สก. สภาวะธรรมอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วดับไปมากครั้งในวันหนึ่งมีอยู่ใจใหม่

ปร. ใจ

สก. สภาวะธรรมเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงได้เร็วกว่าจิตใจใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. สภาวะธรรมเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงได้เร็วกว่าจิตใจใหม่

ปร. ใจ

สก. พระสูตรที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นสภาวะธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงได้เร็วเหมือนจิตนี้ จิตนี้เปลี่ยนแปลงได้เร็วจนเปรียบเทียบกับอะไรไม่ได้ง่าย ๆ”³⁶ มีอยู่จริงมิใช่หรือ

ปร. ใจ

สก. คังนั้น

ท่านจึงไม่ควรยอมรับว่า

“สภาวะธรรมเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงได้เร็วกว่าจิต”

สก. สภาวะธรรมเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงได้เร็วกว่าจิตใจใหม่

ปร. ใจ

³⁶ ดูเทียบ อภ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๔๘/๕

สก. พระสูตรที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเรียกสิ่งนี้ว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง จิตเป็นต้นนั้น ดวงหนึ่งเกิดขึ้น อีกดวงหนึ่งดับไป ตลอดทั้งคืนและวัน เปรียบเหมือนลิงเมื่อเที่ยวไปในป่าเล็กและป่าใหญ่ จับกิ่งไม้ ปล่อยกิ่งนั้นแล้วยอมจับกิ่งอื่น ปล่อยกิ่งนั้นแล้วยอมจับกิ่งอื่นต่อไปจะนั้น”³⁷ มีอยู่จริงมิใช่หรือ

ปร. ใช่

สก. คังนั้น

ท่านจึงไม่ควรยอมรับว่า

“สภาวะธรรมเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงได้เร็วกว่าจิต”

[๓๓๖] สก. จิตดวงเดียวตั้งอยู่ได้ตลอดทั้งวันใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. จักขุวิญญาณตั้งอยู่ได้ตลอดทั้งวันใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. โสตวิญญาณ ฯลฯ ฆานวิญญาณ ฯลฯ ชิวหาวิญญาณ ฯลฯ กาย-วิญญาณ ... จิตที่เป็นอกุศล ... จิตที่สหระกตด้วยราคะ ... ที่สหระกตด้วยโทสะ ... ที่สหระกตด้วยโมหะ ... ที่สหระกตด้วยมานะ ... ที่สหระกตด้วยทิฏฐิ ... ที่สหระกตด้วยวิจิกิจฉา ... ที่สหระกตด้วยถีนะ ... ที่สหระกตด้วยอุทธัจจะ ... ที่สหระกตด้วยอหิริกะ ... ที่สหระกตด้วยอนตคตปปะ ตั้งอยู่ได้ตลอดทั้งวันใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. จิตดวงเดียวตั้งอยู่ได้ตลอดทั้งวันใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. บุคคลเห็นรูปทางตาด้วยจิตดวงใด ฟังเสียงทางหูด้วยจิตดวงนั้น ฯลฯ ดมกลิ่นทางจมูก ฯลฯ ลิ้มรสทางลิ้น ฯลฯ ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกาย ฯลฯ รู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจ ฯลฯ รู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจด้วยจิตดวงใด ย่อมเห็นรูปทางตาด้วยจิตดวงนั้น ฯลฯ ฟังเสียงทางหู ฯลฯ ดมกลิ่นทางจมูก ฯลฯ ลิ้มรสทางลิ้น ฯลฯ ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกายด้วยจิตดวงเดียวกันนั้นนั่นเองใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. จิตดวงเดียวตั้งอยู่ได้ตลอดทั้งวันใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. บุคคลก้าวไปด้วยจิตดวงใด ย่อมถอยกลับด้วยจิตดวงนั้น ถอยกลับด้วยจิตดวงใด ย่อมก้าวไปด้วยจิตดวงนั้น แลดูด้วยจิตดวงใด ย่อมเหลียวดูด้วยจิตดวงนั้น

³⁷ ดูเทียบ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๖๑/๑๑๖

เหลียวคูด้วยจิตดวงใด ย่อมแลคูด้วยจิตดวงนั้น คุ้เข้าด้วยจิตดวงใด ย่อมเหยียดออก
ด้วยจิตดวงนั้น เหยียดออกด้วยจิตดวงใด ย่อมคุ้เข้าด้วยจิตดวงนั้นไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๓๗]สก. เหล่าเทพผู้เข้าถึงชั้นอากาสนัญจายตนภพ มีจิตดวงเดียว ตั้งอยู่
ได้จนตลอดอายุไซ้ใหม่

ปร. ไซ้

สก. เหล่ามนุษย์มีจิตดวงเดียวตั้งอยู่ได้จนตลอดอายุไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. เหล่าเทพผู้เข้าถึงชั้นอากาสนัญจายตนภพมีจิตดวงเดียว
ตั้งอยู่ได้จนตลอดอายุไซ้ใหม่

ปร. ไซ้

สก. เหล่าเทพชั้นจาตุมหาราช ฯลฯ ชั้นดาวดึงส์ ... ชั้นยามา ... ชั้นดุสิต ...
ชั้นนิมมานรดี ... ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ... ชั้นพรหมปาริสุทธิ ... ชั้นพรหมปุโรหิตา ...
ชั้นมหาพรหมา ... ชั้นปริตตภา ... ชั้นอัปมาณภา ... ชั้นอาภัสสรา ... ชั้นปริตตสุภา ...
ชั้นอัปมาณสุภา ... ชั้นสุภิกินหา ... ชั้นเวหัพปลา ... ชั้นอวิหา ... ชั้นอตัปปา ...
ชั้นสุทัสสา ... ชั้นสุทัสสี ฯลฯ ชั้นอนิฏฐา มีจิตดวงเดียวตั้งอยู่ได้จนตลอดอายุไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. เหล่าเทพผู้เข้าถึงชั้นอากาสนัญจายตนภพมีประมาณอายุ ๒๐,๐๐๐ กัป
ก็มีจิตดวงเดียวตั้งอยู่ได้ตลอด ๒๐,๐๐๐ กัปไซ้ใหม่

ปร. ไซ้

สก. เหล่ามนุษย์มีประมาณอายุ ๑๐๐ ปี ก็มีจิตดวงเดียวตั้งอยู่ได้ตลอด ๑๐๐
ปีไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. เหล่าเทพผู้เข้าถึงชั้นอากาสนัญจายตนภพ มีประมาณอายุ ๒๐,๐๐๐ กัป
ก็มีจิตดวงเดียวตั้งอยู่ได้ตลอด ๒๐,๐๐๐ กัปไซ้ใหม่

ปร. ไซ้

สก. เหล่าเทพชั้นจาตุมหาราชมีประมาณอายุ ๕๐๐ ปี ก็มีจิตดวงเดียวตั้ง
อยู่ได้ตลอด ๕๐๐ ปี ฯลฯ เหล่าเทพชั้นดาวดึงส์ ... ตั้งอยู่ได้ตลอด ๑,๐๐๐ ปี ฯลฯ
เหล่าเทพชั้นยามา ... ตั้งอยู่ได้ตลอด ๒,๐๐๐ ปี ฯลฯ เหล่าเทพชั้นดุสิต ... ตั้งอยู่ได้ตลอด
๔,๐๐๐ ปี ฯลฯ เหล่าเทพชั้นนิมมานรดี ... ตั้งอยู่ได้ตลอด ๘,๐๐๐ ปี ฯลฯ
เหล่าเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ... ตั้งอยู่ได้ตลอด ๑๖,๐๐๐ ปี ฯลฯ เหล่า
เทพชั้นพรหมปาริสุทธิ ... ตั้งอยู่ได้ตลอด ๑ ใน ๓ ของกัป ฯลฯ เหล่าเทพชั้น
พรหมปุโรหิตา ... ตั้งอยู่ได้ตลอดกึ่งกัป ฯลฯ เหล่าเทพชั้นมหาพรหมา ... ตั้งอยู่ได้ตลอด ๑

กัป ฯลฯ เหล่าเทพชั้นปริตตภา ... ตั้งอยู่ได้ตลอด ๒ กัป ฯลฯ เหล่าเทพชั้นอัปมาณาภา ... ตั้งอยู่ได้ตลอด ๔ กัป ฯลฯ เหล่าเทพชั้นอภัสสรา ... ตั้งอยู่ได้ตลอด ๘ กัป ฯลฯ เหล่าเทพชั้นปริตตสุภา ... ตั้งอยู่ได้ตลอด ๑๖ กัป ฯลฯ เหล่าเทพชั้นอัปมาณสุภา ... ตั้งอยู่ได้ตลอด ๓๒ กัป ฯลฯ เหล่าเทพชั้นสุภิกินหา ... ตั้งอยู่ได้ตลอด ๖๔ กัป ฯลฯ เหล่าเทพชั้นเวหัพผลา ... ตั้งอยู่ได้ตลอด ๕๐๐ กัป ฯลฯ เหล่าเทพชั้นอวิหา ... ตั้งอยู่ได้ตลอด ๑,๐๐๐ กัป ฯลฯ เหล่าเทพชั้นอตัปปา ... ตั้งอยู่ได้ตลอด ๒,๐๐๐ กัป ฯลฯ เหล่าเทพชั้นสุทัสสา ... ตั้งอยู่ได้ตลอด ๔,๐๐๐ กัป ฯลฯ เหล่าเทพชั้นสุทัสสี ... ตั้งอยู่ได้ตลอด ๘,๐๐๐ กัป ฯลฯ เหล่าเทพชั้นนอกนิฏฐามีประมาณอายุ ๑๖,๐๐๐ กัป ก็มีจิตดวงเดียวตั้งอยู่ได้ตลอด ๑๖,๐๐๐ กัปไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ปร. เหล่าเทพผู้เข้าถึงชั้นอากาसानัญจายตนภพ มีจิตเกิดดับเป็นระยะ ๆ ไซ้ใหม่
สก. ไซ้

ปร. เหล่าเทพผู้เข้าถึงชั้นอากาसानัญจายตนภพ จิตปฏิสนธิเป็นระยะ ๆ ไซ้ใหม่

สก. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. เหล่าเทพผู้เข้าถึงชั้นอากาसानัญจายตนภพ

มีจิตดวงเดียวตั้งอยู่ได้จนตลอดอายุไซ้ใหม่

ปร. ไซ้

สก. เหล่าเทพผู้เข้าถึงชั้นอากาसानัญจายตนภพ ปฏิสนธิด้วยจิตดวงใด ย่อม จิตด้วยจิตดวงนั้นไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

จิตตัญญูติกา จบ

๘. กุกกุพกถา (๑๗)

ว่าด้วยถ้ำร้าง

[๓๓๘] สก. สังขารทั้งปวงเป็นคุณถ้ำร้างโดยไม่จำกัดไซ้ใหม่

ปร.^{๓๘} ไซ้^{๓๙}

สก. สุขเวทนา สุขทางกาย สุขทางใจ ทิพยสุข สุขของมนุษย์ สุขในลาภ สุขในสักการะ สุขในการไป สุขในการนอน สุขในความมีอำนาจ สุขในความเป็นใหญ่ สุขของคฤหัสถ์ สุขของสมณะ สุขมีอาสวะ สุขไม่มีอาสวะ สุขมีอุปธิ สุขไม่มีอุปธิ สุขเจืออามิส สุขไม่เจืออามิส สุขมีปีติ สุขไม่มีปีติ สุขในฉาน สุขอันเกิดจากวิมุตติ

^{๓๘} ปร. หมายถึงภิกษุในนิกายโคกุกิละ (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๓๓๘/๑๘๖)

^{๓๙} เพราะมีความเห็นว่า สังขารทั้งปวงเร้าร้อนคุณถ้ำร้าง (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๓๓๘/๑๘๖)

สุขในกาม สุขในเนกขัมมะ สุขอันเกิดจากวิเวก สุขอันเกิดจากความสงบ สุขอันเกิดจากความตรัสรู้ มีอยู่มิใช่หรือ

ปร. ใช่

สก. หากสุขเวทนา ฯลฯ สุขอันเกิดจากความตรัสรู้มีอยู่ ท่านก็ไม่ควรยอมรับว่า “สังขารทั้งปวงเป็นคุณแท้จริงโดยไม่จำกัด”

สก. สังขารทั้งปวงเป็นคุณแท้จริงโดยไม่จำกัดใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. สังขารทั้งปวงเป็นทุกขเวทนา ทุกข์ทางกาย ทุกข์ทางใจ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ปร. ท่านไม่ยอมรับว่า “สังขารทั้งปวงเป็นคุณแท้จริงโดยไม่จำกัด” ใช่ไหม

สก. ใช่

ปร. พระสูตรที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย สิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน ก็อะไรเล่าชื่อว่าสิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน ภิกษุทั้งหลาย จักขุเป็นของร้อน รูปเป็นของร้อน จักขุวิญญูณเป็นของร้อน จักขุสัมผัสเป็นของร้อน แม้ความเสวยอารมณ์ที่เป็นสุขหรือทุกข์ หรือมิใช่สุขมิใช่ทุกข์ ที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัยก็เป็นของร้อน ร้อนเพราะอะไร เรากล่าวว่าร้อนเพราะไฟคือราคะ เพราะไฟคือโทสะ เพราะไฟคือโมหะ ร้อนเพราะชาติ เพราะชรา เพราะมรณะ เพราะโสกะ เพราะปริเทวะ เพราะทุกข์ เพราะโทมนัส เพราะอุปายาส โสตะ (หู) เป็นของร้อน เสียงเป็นของร้อน ฯลฯ ฆานะ (จมูก) เป็นของร้อน กลิ่นเป็นของร้อน ฯลฯ จิวหา(ลิ้น)เป็นของร้อน รสเป็นของร้อน ฯลฯ กายเป็นของ ร้อน โผฏฐัพพะเป็นของร้อน ฯลฯ มโน(ใจ)เป็นของร้อน ธรรมารมณ์เป็นของร้อน มโนวิญญูณเป็นของร้อน มโนสัมผัสเป็นของร้อน แม้ความเสวยอารมณ์ที่เป็นสุขหรือทุกข์ หรือที่มีใช่สุขมิใช่ทุกข์ ที่เกิดขึ้นเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัย ก็เป็นของร้อน ร้อนเพราะอะไร เรากล่าวว่าร้อนเพราะไฟคือราคะ เพราะไฟคือโทสะ เพราะไฟคือโมหะ ร้อนเพราะชาติ เพราะชรา เพราะมรณะ เพราะโสกะ เพราะปริเทวะ เพราะทุกข์ เพราะโทมนัส เพราะอุปายาส”⁴⁰ มีอยู่จริงมิใช่หรือ

สก. ใช่

ปร. ดังนั้น ท่านจึงควรยอมรับว่า “สังขารทั้งปวงเป็นคุณแท้จริงโดยไม่จำกัด”

สก. สังขารทั้งปวงเป็นคุณแท้จริงโดยไม่จำกัดใช่ไหม

⁴⁰ ดูเทียบ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๔/๖๓-๖๔, ตี.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๘/๒๗-๒๘

ปร. ไซ้

สก. พระสูตรที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย กามคุณมี ๕ ประการนี้ กามคุณ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ (๑) รูปที่พึงรู้แจ้งทางตาที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ขวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด (๒) เสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู ฯลฯ (๓) กลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก ฯลฯ (๔) รสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น ฯลฯ (๕) โภกฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกายที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ขวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด ภิกษุทั้งหลาย กามคุณมี ๕ ประการนี้”⁴¹ มีอยู่จริงมิใช่หรือ

ปร. ไซ้

สก. ดังนั้น ท่านจึงไม่ควรยอมรับว่า “สังขารทั้งปวงเป็นคุณแท้จริงโดยไม่จำกัด”

ปร. ท่านไม่ยอมรับว่า “สังขารทั้งปวงเป็นคุณแท้จริงโดยไม่จำกัด” ไซ้ไหม

สก. ไซ้

ปร. พระสูตรที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เป็นลาภของเธอทั้งหลาย

เธอทั้งหลายได้ดีแล้วที่เธอทั้งหลายได้ขณะเพื่อประพาศพรหมจรรย์ เราเห็นนรก ⁴²

ชื่อว่าผัสสาตนิกะ ๖ ขุมแล้ว ในนรก ๖ ขุมนั้น

สัตว์ย่อมเห็นรูปอย่างใดอย่างหนึ่งทางตาได้ แต่เห็นได้เฉพาะรูปที่ไม่น่าปรารถนา

ไม่เห็นรูปที่น่าปรารถนา เห็นได้เฉพาะรูปที่ไม่น่าใคร่ ไม่เห็นรูปที่น่าใคร่

เห็นได้เฉพาะรูปที่ไม่น่าพอใจ ไม่เห็นรูปที่น่าพอใจ

ฟังเสียงอย่างใดอย่างหนึ่งทางหูได้ ฯลฯ

ดมกลิ่นอย่างใดอย่างหนึ่งทางจมูกได้ ฯลฯ

ลิ้มรสอย่างใดอย่างหนึ่งทางลิ้นได้ ฯลฯ

ถูกต้องโภกฐัพพะอย่างใดอย่างหนึ่งทางกายได้ ฯลฯ

รู้แจ้งธรรมารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งทางใจได้

แต่รู้แจ้งได้เฉพาะธรรมารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา ไม่รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่น่าปรารถนา

รู้แจ้งได้เฉพาะธรรมารมณ์ที่ไม่น่าใคร่ ไม่รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่น่าใคร่

รู้แจ้งได้เฉพาะธรรมารมณ์ที่ไม่น่าพอใจ ไม่รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่น่าพอใจ” ⁴³

มีอยู่จริงมิใช่หรือ

สก. ไซ้

ปร. ดังนั้น ท่านจึงควรยอมรับว่า “สังขารทั้งปวงเป็นคุณแท้จริงโดยไม่จำกัด”

สก. สังขารทั้งปวงเป็นคุณแท้จริงโดยไม่จำกัดไซ้ไหม

⁴¹ คูเทียบ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๖๖/๑๖๗, ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๗๕/๓๐๕

⁴² นรก หมายถึงอเวจีมหานรก (ส.สพ.อ. (บาลี) ๓/๑๓๕/๕๒)

⁴³ คูเทียบ ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑๓๕/๑๖๕-๑๗๐

ปร. ไซ้

สก. พระสูตรที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย

เป็นลาภของเธอทั้งหลาย

เธอทั้งหลายได้ดีแล้วที่เธอทั้งหลายได้ขณะเพื่อประพาศพรหมจรรย์ เราได้เห็นสวรรค์⁴⁴

ชื่อว่าศัสตยตนิกะ ๖ ชั้นแล้ว ในสวรรค์ ๖ ชั้นนั้น

บุคคลย่อมเห็นรูปอย่างใดอย่างหนึ่งทางตาได้ แต่เห็นได้เฉพาะรูปที่น่าปรารถนา

ไม่เห็นรูปที่ไม่น่าปรารถนา เห็นได้เฉพาะรูปที่น่าใคร่ ไม่เห็นรูปที่ไม่น่าใคร่

เห็นได้เฉพาะรูปที่น่าพอใจ ไม่เห็นรูปที่ไม่น่าพอใจ

ฟังเสียงอย่างใดอย่างหนึ่งทางหูได้ ฯลฯ

ดมกลิ่นอย่างใดอย่างหนึ่งทางจมูกได้ ฯลฯ

ลิ้มรสอย่างใดอย่างหนึ่งทางลิ้นได้ ฯลฯ

ถูกต้องโผฏฐัพพะอย่างใดอย่างหนึ่งทางกายได้ ฯลฯ

รู้แจ้งธรรมารมณ้อย่างใดอย่างหนึ่งทางใจได้

แต่รู้แจ้งได้เฉพาะธรรมารมณณ์ที่น่าปรารถนา ไม่รู้แจ้งธรรมารมณณ์ที่ไม่น่าปรารถนา

รู้แจ้งได้เฉพาะธรรมารมณณ์ที่ น่าใคร่ ไม่รู้แจ้งธรรมารมณณ์ที่ไม่น่าใคร่

รู้แจ้งได้เฉพาะธรรมารมณณ์ที่น่าพอใจ ไม่รู้แจ้งธรรมารมณณ์ที่ไม่น่าพอใจ”⁴⁵

มีอยู่จริงมิใช่หรือ

ปร. ไซ้

สก. ดังนั้น ท่านจึงไม่ควรยอมรับว่า “สังขารทั้งปวงเป็นคุณแท้จริงโดยไม่จำกัด

ปร. ท่านไม่ยอมรับว่า “สังขารทั้งปวงเป็นคุณแท้จริงโดยไม่จำกัด” ไซ้ใหม่

สก. ไซ้

ปร. สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นทุกข์

สังขารทั้งปวงไม่เที่ยงมิใช่หรือ

สก. ไซ้

ปร. หากสิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นทุกข์

สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ดังนั้น ท่านจึงควรยอมรับว่า

“สังขารทั้งปวงเป็นคุณแท้จริงโดยไม่จำกัด”

สก. สังขารทั้งปวงเป็นคุณแท้จริงโดยไม่จำกัดไซ้ใหม่

ปร. ไซ้

สก. ท่านมีผลไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร่ ไม่เป็นที่พึงพอใจ

มีผลเร่าร้อนมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบากไซ้ใหม่

⁴⁴ สวรรค์ หมายถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (ถ.สพ.อ. (บาลี) ๓/๑๓๕/๕๒)

⁴⁵ ดูเทียบ ถ.สพ. (ไทย) ๑๘/๑๓๕/๑๗๐

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. สีล ฯลฯ อุโบสถ ฯลฯ ภาวนา ฯลฯ พรหมจรรย์ มีผลไม่น่าปรารถนา
ไม่น่าใคร่ ไม่เป็นที่พึงพอใจ มีผลเร่าร้อน มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบากมิใช่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. ทานมีผลน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ มีผลเยือกเย็น มีสุขเป็นกำไร
มีสุขเป็นวิบากมิใช่หรือ

ปร. ใช่

สก. หากทานมีผลน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ มีผลเยือกเย็น มีสุขเป็นกำไร
มีสุขเป็นวิบาก ท่านก็ไม่ควรยอมรับว่า “สังขารทั้งปวงเป็นคุณแท้จริงโดยไม่จำกัด”

สก. สีล ฯลฯ อุโบสถ ฯลฯ ภาวนา ฯลฯ พรหมจรรย์ มีผลน่าปรารถนา น่าใคร่
น่าพอใจ มีผลเยือกเย็น มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบากมิใช่หรือ

ปร. ใช่

สก. หากพรหมจรรย์มีผลน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ มีผลเยือกเย็น มี
สุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก ท่านก็ไม่ควรยอมรับว่า
“สังขารทั้งปวงเป็นคุณแท้จริงโดยไม่จำกัด”

สก. สังขารทั้งปวงเป็นคุณแท้จริงโดยไม่จำกัดมิใช่

ปร. ใช่

สก. พระสูตรที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

“วิเวก⁴⁶เป็นความสุขของผู้สันโดษ⁴⁷

ผู้มีธรรมปรากฏแล้ว ผู้เห็นอยู่

ความไม่เบียดเบียนคือความสำรวมในสัตว์ทั้งหลาย เป็นสุขในโลก

ความเป็นผู้ปราศจากราคะคือความล่วงกามทั้งหลายได้

เป็นสุขในโลก

ความกำจัดอัสมิมานะได้ เป็นสุขอย่างยิ่ง⁴⁸

สุขยิ่งกว่าสุขนั้นเราได้ถึงแล้ว นั่นเป็นสุขอย่างยิ่ง

วิชา ๓ เราได้บรรลุโดยลำดับแล้ว

นั่นแลเป็นสุขอย่างยิ่ง”

มีอยู่จริงมิใช่หรือ

ปร. ใช่

⁴⁶ วิเวก หมายถึงนิพพานที่สังัดจากอุปธิเลส (พ.อุ.อ. (บาลี) ๑๑/๑๐๔)

⁴⁷ ผู้สันโดษ หมายถึงผู้สันโดษในมัคคญาณ ๔ (โสดาปัตติมัคคญาณ สกทาคามีมัคคญาณ อนาคามีมัคคญาณ อรหัตตมัคคญาณ) (พ.อุ.อ. (บาลี) ๑๑/๑๐๕)

⁴⁸ ดูเทียบ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕/๘-๙, พ.อุ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๑๕๐

สก. ดังนั้น ท่านจึงไม่ควรยอมรับว่า “สังขารทั้งปวงเป็นคุณแท้จริงโดยไม่จำกัด”

กุกกุกกุก จบ

๔. จตุตถวรรค

๑. คิหิสสรหาติกา (๓๓)

ว่าด้วยคฤหัสถ์เป็นพระอรหันต์

[๓๘๗]สก. คฤหัสถ์เป็นพระอรหันต์ได้ใช่ไหม

ปร. ⁴⁹ ใช่⁵⁰

สก. คิหิสังโยชน์⁵¹ ของพระอรหันต์มีอยู่ใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. คิหิสังโยชน์ของพระอรหันต์ไม่มีใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. หากคิหิสังโยชน์ของพระอรหันต์ไม่มี ท่านก็ไม่ควรยอมรับว่า

“คฤหัสถ์เป็นพระอรหันต์ได้”

สก. คฤหัสถ์เป็นพระอรหันต์ได้ใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. คิหิสังโยชน์ พระอรหันต์ละได้แล้ว ตัครากถอนโคน เหมือนต้นตาล
ที่ถูกตัครากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. หากคิหิสังโยชน์ พระอรหันต์ละได้แล้ว ตัครากถอนโคน เหมือนต้นตาล
ที่ถูกตัครากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้
ท่านก็ไม่ควรยอมรับว่า “คฤหัสถ์เป็นพระอรหันต์ได้”

สก. คฤหัสถ์เป็นพระอรหันต์ได้ใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. คฤหัสถ์บางคนละคิหิสังโยชน์ยังไม่ได้
แต่ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบันมีอยู่ใช่ไหม

⁴⁹ ปร. หมายถึงภิกษุในนิกายอุತ್ತราปถะ (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๓๘๗/๒๐๑)

⁵⁰

เพราะมีความเห็นว่า

คฤหัสถ์ก็สามารถเป็นพระอรหันต์ได้

ที่เห็นอย่างนี้เพราะกำหนดความเป็นคฤหัสถ์ด้วยเพศคฤหัสถ์

ซึ่งต่างกับความเห็นของสกวาทิที่กำหนดความเป็นคฤหัสถ์ด้วยคิหิสังโยชน์ มีได้ถือเอาเพศคฤหัสถ์เป็นสำคัญ
ด้วยเหตุนี้ คฤหัสถ์ผู้สามารถบรรลอรหัตผลได้ ต้องละคิหิสังโยชน์ได้แล้ว (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๓๘๗/๒๐๑)

⁵¹ คิหิสังโยชน์ หมายถึงเครื่องผูกพันของคฤหัสถ์ ซึ่งมีทรัพย์สมบัติ บุตร ข้าทาส บริวาร และกามคุณ ๕ ประการ
อันเป็นเหตุให้ครองชีวิตแบบคฤหัสถ์เรื่อยไป (ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๘๖/๑๔๔)

ปร. ไม่มี

สก. หากคฤหัสถ์บางคนละศิขโชนยังไม่ได้ แต่ทำที่สุดแห่งทุกขีได้ในปัจจุบันไม่มี ท่านก็ไม่ควรยอมรับว่า “คฤหัสถ์เป็นพระอรหันต์ได้”

สก. คฤหัสถ์เป็นพระอรหันต์ได้ไซ้ไหม

ปร. ใช่

สก. พระสูตรที่ว่า “วัจฉโคตรปริพาชกได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม คฤหัสถ์บางคนผู้ยังละศิขโชนยังไม่ได้ หลังจากตายแล้ว ทำที่สุดแห่งทุกขีได้ มีอยู่หรือ” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “วัจฉะ คฤหัสถ์ผู้ยังละศิขโชนยังไม่ได้ หลังจากตายแล้ว ย่อมทำที่สุดแห่งทุกขีได้ไม่มีเลย”⁵² มีอยู่จริง มิใช่หรือ

ปร. ใช่

สก. ดังนั้น ท่านจึงไม่ควรยอมรับว่า “คฤหัสถ์เป็นพระอรหันต์ได้”

สก. คฤหัสถ์เป็นพระอรหันต์ได้ไซ้ไหม

ปร. ใช่

สก. พระอรหันต์พึงเสพเมถุนธรรม พึงให้เมถุนธรรมเกิดขึ้น พึงอยู่ครอบครองที่นอนซึ่งชักเยียดด้วยบุตกร พึงใช้ผ้ากาสีกพัศตร์และจุกจกจันท์ พึงตัดทรง ดอกไม้ของหอมและเครื่องลูบไล้ พึงยินดีทองและเงิน พึงรับแพะ แกะ ไก่ สุกร ช้าง วัว ม้า ลานกกระทา นกคุ่ม หางนกยูง พึงทรงเครื่องประดับมวยผมที่มีรัตเกล้าสีเหลือง ทรงผ้าขาวมีชายยาว เป็นผู้ครองเรือนจนตลอดชีวิตไซ้ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ปร. ท่านไม่ยอมรับว่า “คฤหัสถ์เป็นพระอรหันต์ได้” ไซ้ไหม

สก. ใช่

ปร. ยสกุลบุตร อุตติยคหบดี เสตุมานพ

บรรลอรหัตผลขณะมีเพศคฤหัสถ์มิใช่หรือ

สก. ใช่

ปร. หากยสกุลบุตร อุตติยคหบดี เสตุมานพ

บรรลอรหัตผลขณะมีเพศคฤหัสถ์ คังนัั้น ท่านจึงควรยอมรับว่า

“คฤหัสถ์เป็นพระอรหันต์ได้”

กสิขสอรหาดิกถา จบ

⁵² คูเทียบ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๘๖/๒๑๓-๒๑๘

๒. ปฏิจจนูปบาทกถา (๕๔) ว่าด้วยปฏิจจนูปบาท

[๔๔๘] สก.

ปฏิจจนูปบาทเป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง(เป็นอสังขตะ) ไซ้ใหม่
ปร. ⁵³ ไซ้⁵⁴

สก. ปฏิจจนูปบาทเป็นที่ดับ เป็นที่ต้านทาน เป็นที่เร้น เป็นที่พึง เป็นที่หมาย
เป็นที่มั่น เป็นอมตะไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. ปฏิจจนูปบาทเป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง
นิพพานก็เป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งไซ้ใหม่

ปร. ไซ้

สก. สภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งมี ๒ อย่างไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. สภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งมี ๒ อย่างไซ้ใหม่

ปร. ไซ้

สก. ที่ต้านทานมี ๒ อย่าง ที่เร้นมี ๒ อย่าง ที่พึงมี ๒ อย่าง ที่หมายมี ๒ อย่าง
ที่มั่นมี ๒ อย่าง อมตะมี ๒ อย่าง นิพพานมี ๒ อย่างไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. นิพพานมี ๒ อย่างไซ้ใหม่

ปร. ไซ้

สก. นิพพานทั้ง ๒ อย่าง ยังมีความสูงต่ำ ความเลวและความประณีต
ความยิ่งและหย่อน เขตแดน ความแตกต่าง ร่องรอย ช່องว่างอยู่ไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๔๙] สก. ปฏิจจนูปบาทเป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งไซ้ใหม่

ปร. ไซ้

สก. อวิชชาเป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. อวิชชาเป็นสภาวะธรรมที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งไซ้ใหม่

ปร. ไซ้

สก. ปฏิจจนูปบาทเป็นสภาวะธรรมที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งไซ้ใหม่

⁵³ ปร. หมายถึงภิกษุในนิกายปุพฺพเสถียะและนิกายมหิสาสกะ (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๔๔๘/๒๑๗)

⁵⁴ เพราะมีความเห็นว่า ปฏิจจนูปบาทเป็นสภาวะธรรมที่เที่ยงแท้ ถาวร มีอยู่อย่างนั้นตลอดไป
ไม่ว่าพระผู้มีพระภาคจะเสด็จอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๔๔๘/๒๑๗)

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. ปฏิจสมุปบาทเป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งใจใหม่

ปร. ใจ

สก.

สังขารที่เกิดเพราะอวิชชาเป็นปัจจัยเป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งใจใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก.

สังขารที่เกิดเพราะอวิชชาเป็นปัจจัยเป็นสภาวะธรรมที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งใจใหม่

ปร. ใจ

สก. ปฏิจสมุปบาทเป็นสภาวะธรรมที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งใจใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. ปฏิจสมุปบาทเป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งใจใหม่

ปร. ใจ

สก.

วิญญาณที่เกิดเพราะสังขารเป็นปัจจัยเป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง

ใจใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก.

วิญญาณที่เกิดเพราะสังขารเป็นปัจจัยเป็นสภาวะธรรมที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งใจใหม่

ปร. ใจ

สก. ปฏิจสมุปบาทเป็นสภาวะธรรมที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งใจใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. ปฏิจสมุปบาทเป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งใจใหม่

ปร. ใจ

สก.

นามรูปที่เกิดเพราะวิญญาณเป็นปัจจัยเป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง

ใจใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. นามรูปที่เกิดเพราะวิญญาณเป็นปัจจัยเป็นสภาวะธรรมที่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง

ใจใหม่

ปร. ใจ

สก. ปฏิจสมุปบาทเป็นสภาวะธรรมที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งใจใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. ปฏิกิจสมุปปาทเป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งใช้ใหม่
 ปร. ใช่

สก.

ชรามณะที่เกิดเพราะชาติเป็นปัจจัยเป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งใช้ใหม่
 ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก.

ชรามณะที่เกิดเพราะชาติเป็นปัจจัยเป็นสภาวะธรรมที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งใช้ใหม่
 ปร. ใช่

สก. ปฏิกิจสมุปปาทเป็นสภาวะธรรมที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งใช้ใหม่
 ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๕๐] ปร. ท่านไม่ยอมรับว่า

“ปฏิกิจสมุปปาทเป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง” ใช่ไหม

สก. ใช่

ปร. พระสูตรที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “(พระผู้มีพระภาคตรัสว่า) ภิกษุทั้งหลาย ชรามณะที่เกิดเพราะชาติเป็นปัจจัย พระตถาคตทั้งหลายจะอุบัติหรือไม่อุบัติก็ตาม ชาติุนั้นได้ตั้งอยู่แล้วโดยแท้ เป็นเหตุความดำรงอยู่แห่งธรรม เป็นเหตุกำหนดความแน่นอนแห่งธรรม คือความที่ธรรมนี้เป็นปัจจัย พระตถาคตตรัสรู้ยิ่ง ได้บรรลุชาติุนั้น กรันตรัสรู้แล้ว จึงตรัสบอก ทรงแสดง บัญญัติ ก่อตั้ง เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายขึ้น” ตรัสว่า “เธอทั้งหลายจงดู ชรามณะที่เกิดเพราะชาติเป็นปัจจัย ชาติที่เกิดเพราะภพเป็นปัจจัย ฯลฯ สังขารที่เกิดเพราะอวิชชาเป็นปัจจัย พระตถาคตทั้งหลายจะอุบัติหรือไม่อุบัติก็ตาม ชาติุนั้นได้ตั้งอยู่แล้วโดยแท้ ฯลฯ” และตรัสว่า “เธอทั้งหลายจงดู สังขารที่เกิดเพราะอวิชชาเป็นปัจจัยดังนี้แล ภิกษุทั้งหลาย ความจริงแท้ ความไม่ผิด ความไม่เป็นอย่างอื่น คือความที่ธรรมนี้เป็นปัจจัย มีอยู่ในสภาวะธรรมนั้น ด้วยประการฉะนี้ อันนี้เราเรียกว่า ปฏิกิจสมุปปาท”⁵⁵ มีอยู่จริงมิใช่หรือ

สก. ใช่

ปร. ดังนั้น ปฏิกิจสมุปปาทจึงเป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง

[๔๕๑] สก. ความดำรงอยู่แห่งธรรม ความกำหนดความแน่นอนแห่งธรรม ในปฏิกิจสมุปปาทชื่อว่า “เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี” นั้น เป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง นิพพานก็เป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งใช้ใหม่

ปร. ใช่

⁵⁵ ดูเทียบ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๐/๓๔

สก. สภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งมี ๒ อย่างใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น⁵⁶ ฯลฯ

สก. สภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งมี ๒ อย่างใช่ไหม

ปร. ใช่⁵⁷

สก. ที่ด้านทานมี ๒ อย่าง ฯลฯ ช่องว่างแห่งนิพพานมี ๒ อย่างใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. ความดำรงอยู่แห่งธรรม ความกำหนดความแน่นอนแห่งธรรม ในปฏิจ-
สมุปบาทชื่อว่า “เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี” นั้น
เป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง ความดำรงอยู่แห่งธรรม
ความกำหนดความแน่นอนแห่งธรรม ในปฏิจสมุปบาทชื่อว่า “เพราะสังขารเป็นปัจจัย
วิญญาณจึงมี” นั้น เป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง
นิพพานก็เป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. สภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งมี ๓ อย่างใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. สภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งมี ๓ อย่างใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. ที่ด้านทานมี ๓ อย่าง ฯลฯ ช่องว่างแห่งนิพพานมี ๓ อย่างใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. ความดำรงอยู่แห่งธรรม ความกำหนดความแน่นอนแห่งธรรม ในปฏิจ-
สมุปบาทชื่อว่า “เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี” นั้น
เป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง ความดำรงอยู่แห่งธรรม
ความกำหนดความแน่นอนแห่งธรรม ในปฏิจสมุปบาทชื่อว่า “เพราะสังขารเป็นปัจจัย
วิญญาณจึงมี” นั้น เป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง ฯลฯ ความดำรงอยู่แห่งธรรม
ความกำหนดความแน่นอนแห่งธรรม ในปฏิจสมุปบาทชื่อว่า “เพราะชาติเป็นปัจจัย
ชรามณะจึงมี” นั้น เป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง
นิพพานก็เป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง ใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. สภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งมี ๑๒ อย่างใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. สภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งมี ๑๒ อย่างใช่ไหม

⁵⁶ เพราะเห็นว่า ไม่มีในพระสูตร (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๔๕๑/๒๑๘)

⁵⁷ เพราะเห็นคล้ายตามลัทธิที่ยึดถือ (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๔๕๑/๒๑๘)

- ปร. ไซ้
 สก. ที่ด้านทานมี ๑๒ อย่าง ที่เร็นมี ๑๒ อย่าง ฯลฯ ช่องว่างแห่งนิพพานมี ๑๒
 อย่างไซ้ใหม่
 ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ปฏิจจสมุปปาตกถา จบ

๒. อันตรรกถา (๓๔)

ว่าด้วยอันตรรก

- [๕๐๕] สก. อันตรรก^{๕๘} (ภพที่อยู่ในระหว่างตายกับเกิด)มีอยู่ไซ้ใหม่
 ปร.^{๕๙} ไซ้^{๖๐}
 สก. เป็นกามภพไซ้ใหม่
 ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
 สก. อันตรรกมีอยู่ไซ้ใหม่
 ปร. ไซ้
 สก. เป็นรูปภพไซ้ใหม่
 ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
 สก. อันตรรกมีอยู่ไซ้ใหม่
 ปร. ไซ้
 สก. เป็นอรุภพไซ้ใหม่
 ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
 สก. อันตรรกมีอยู่ไซ้ใหม่
 ปร. ไซ้
 สก. อันตรรกมีอยู่ในระหว่างกามภพกับรูปภพไซ้ใหม่
 ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
 สก. อันตรรกมีอยู่ไซ้ใหม่
 ปร. ไซ้
 สก. อันตรรกมีอยู่ในระหว่างรูปภพกับอรุภพไซ้ใหม่

^{๕๘} คูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๘๑ หน้า ๕๑ ในเล่มนี้

^{๕๙} ปร. หมายถึงภิกษุใน **นิกายปุพพเสลียะ** และ **นิกายสมัตติยะ** (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๕๐๕/๒๓๓)

^{๖๐} เพราะมีความเห็นว่า สัตว์หลังจากตายไป วิญญาณจะล่องลอยไปหาที่เกิดใหม่(ช่วงนี้เองที่เรียกว่า อันตรรก) ซึ่งต่างกับความเห็นของสกวาทิที่เห็นว่า สัตว์หลังจากตายไป วิญญาณก็ปฏิสนธิทันที (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๕๐๕/๒๓๓)

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. อันตรกภไม่มีในระหว่างกามภกับรูปภพใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. หากอันตรกภไม่มีในระหว่างกามภกับรูปภพ ท่านก็ไม่ควรยอมรับว่า
“อันตรกภมีอยู่”

สก. อันตรกภไม่มีในระหว่างรูปภพกับอรุภพใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. หากอันตรกภไม่มีในระหว่างรูปภพกับอรุภพ ท่านก็ไม่ควรยอมรับ ว่า
“อันตรกภมีอยู่”

[๕๐๖] สก. อันตรกภมีอยู่ใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. อันตรกภนั้นจัดเป็นกำเนิดที่ ๕ เป็นคติที่ ๖ เป็นวิญญาณฐิติที่ ๘
เป็นสัตตาวาสที่ ๑๐ ใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. อันตรกภมีอยู่ใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. อันตรกภจัดเป็นภพ เป็นคติ เป็นสัตตาวาส เป็นสงสาร
เป็นกำเนิดเป็นวิญญาณฐิติ เป็นการได้อัตภาพใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. กรรมที่ให้เข้าถึงอันตรกภมีอยู่ใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. สัตว์ผู้เข้าถึงอันตรกภมีอยู่ใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. อันตรกภมีสัตว์เกิด แก่ ตาย จุติ ปฏิสนธิใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. อันตรกภมีรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. อันตรกภเป็นภพที่มีชั้น ๕ ใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๐๗] สก. กามภมีอยู่ กามภเป็นภพ เป็นคติ เป็นสัตตาวาส เป็นสงสาร
เป็นกำเนิด เป็นวิญญาณฐิติ เป็นการได้อัตภาพใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. อंतरภพมีอยู่ อंतरภพเป็นภพ เป็นคติ เป็นสัตตาวาส เป็นสงสาร เป็นกำเนิด เป็นวิญญานฐิติ เป็นการได้อัตภาพไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. กรรมที่ให้เข้าถึงกามภพมีอยู่ไซ้ใหม่

ปร. ใช่

สก. กรรมที่ให้เข้าถึงอंतरภพมีอยู่ไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. สัตว์ผู้เข้าถึงกามภพมีอยู่ไซ้ใหม่

ปร. ใช่

สก. สัตว์ผู้เข้าถึงอंतरภพมีอยู่ไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. ในกามภพ มีสัตว์เกิด แก่ ตาย จุติ ปฏิสนธิไซ้ใหม่

ปร. ใช่

สก. อंतरภพมีสัตว์เกิด แก่ ตาย จุติ ปฏิสนธิไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. ในกามภพ มีรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญานไซ้ใหม่

ปร. ใช่

สก. อंतरภพมีรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญานไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. กามภพเป็นภพที่มีขันธ ๕ ไซ้ใหม่

ปร. ใช่

สก. อंतरภพเป็นภพที่มีขันธ ๕ ไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. รูปภพมีอยู่ รูปภพเป็นภพ เป็นคติ เป็นสัตตาวาส เป็นสงสาร เป็นกำเนิด เป็นวิญญานฐิติ เป็นการได้อัตภาพไซ้ใหม่

ปร. ใช่

สก. อंतरภพมีอยู่ อंतरภพเป็นภพ เป็นคติ เป็นสัตตาวาส เป็นสงสาร เป็นกำเนิด เป็นวิญญานฐิติ เป็นการได้อัตภาพไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. กรรมที่ให้เข้าถึงรูปภพมีอยู่ไซ้ใหม่

ปร. ใช่

สก. กรรมที่ให้เข้าถึงอंतरภพมีอยู่ไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

- สก. สัตว์ผู้เข้าถึงรูปภพมีอยู่ไหม
 ประ. ใช่
- สก. สัตว์ผู้เข้าถึงอंतरภพมีอยู่ไหม
 ประ. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- สก. ในรูปภพ มีสัตว์เกิด แก่ ตาย จูติ ปฏิสนธิไหม
 ประ. ใช่
- สก. อंतरภพมีสัตว์เกิด แก่ ตาย จูติ ปฏิสนธิไหม
 ประ. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- สก. ในรูปภพ มีรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณไหม
 ประ. ใช่
- สก. ในอंतरภพ มีรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณไหม
 ประ. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- สก. รูปภพเป็นภพที่มีขันธ ๕ ไหม
 ประ. ใช่
- สก. อंतरภพเป็นภพที่มีขันธ ๕ ไหม
 ประ. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- สก. อรูปภพมีอยู่ อรูปภพเป็นภพ เป็นคติ เป็นสัตตาวาส เป็นสงสาร
 เป็นกำเนิด เป็นวิญญาณฐิติ เป็นการได้อัตภาพไหม
 ประ. ใช่
- สก. อंतरภพมีอยู่ อंतरภพเป็นภพ เป็นคติ เป็นสัตตาวาส เป็นสงสาร
 เป็นกำเนิด เป็นวิญญาณฐิติ เป็นการได้อัตภาพไหม
 ประ. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- สก. กรรมที่ให้เข้าถึงอรูปภพมีอยู่ไหม
 ประ. ใช่
- สก. กรรมที่ให้เข้าถึงอंतरภพมีอยู่ไหม
 ประ. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- สก. สัตว์ผู้เข้าถึงอรูปภพมีอยู่ไหม
 ประ. ใช่
- สก. สัตว์ผู้เข้าถึงอंतरภพมีอยู่ไหม
 ประ. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- สก. ในอรูปภพ มีสัตว์เกิด แก่ ตาย จูติ ปฏิสนธิไหม
 ประ. ใช่
- สก. ในอंतरภพ มีสัตว์เกิด แก่ ตาย จูติ ปฏิสนธิไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. ในอรุปรภพ มีเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ๖ ไร่ใหม่

ปร. ไร่

สก. ในอัตรภพ มีเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ๖ ไร่ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. อรุปรภพเป็นภพที่มีขันธ ๔ ไร่ใหม่

ปร. ไร่

สก. อัตรภพเป็นภพที่มีขันธ ๔ ไร่ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๐๘] สก. อัตรภพมีอยู่ ๖ ไร่ใหม่

ปร. ไร่

สก. สัตว์ทั้งปวงนั้นแหละมีอัตรภพ ๖ ไร่ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. สัตว์ทั้งปวงนั้นแหละไม่มีอัตรภพ ๖ ไร่ใหม่

ปร. ไร่

สก. หากสัตว์ทั้งปวงนั้นแหละไม่มีอัตรภพ

ท่านก็ไม่ควรยอมรับว่า

“อัตรภพ มีอยู่”

สก. อัตรภพมีอยู่ ๖ ไร่ใหม่

ปร. ไร่

สก. บุคคลผู้ทำอนันตริยกรรมมีอัตรภพ ๖ ไร่ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. บุคคลผู้ทำอนันตริยกรรมไม่มีอัตรภพ ๖ ไร่ใหม่

ปร. ไร่

สก. หากบุคคลผู้ทำอนันตริยกรรมไม่มีอัตรภพ

ท่านก็ไม่ควรยอมรับว่า

“อัตรภพมีอยู่”

สก. บุคคลผู้ไม่ทำอนันตริยกรรมมีอัตรภพ ๖ ไร่ใหม่

ปร. ไร่

สก. บุคคลผู้ทำอนันตริยกรรมมีอัตรภพ ๖ ไร่ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. บุคคลผู้ทำอนันตริยกรรมไม่มีอัตรภพ ๖ ไร่ใหม่

ปร. ไร่

สก. บุคคลผู้ไม่ทำอนันตริยกรรมไม่มีอัตรภพ ๖ ไร่ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. บุคคลผู้เข้าถึงนรก ฯลฯ ผู้เข้าถึงอสังขณัตถ์ ฯลฯ ผู้เข้าถึงอรุณภาพ
มีอันตรภาพใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. บุคคลผู้เข้าถึงอรุณภาพไม่มีอันตรภาพใหม่

ปร. ใช่

สก. หากบุคคลผู้เข้าถึงอรุณภาพไม่มีอันตรภาพ ท่านก็ไม่ควรยอมรับว่า
“อันตรภาพมีอยู่”

สก. บุคคลผู้ไม่เข้าถึงอรุณภาพมีอันตรภาพใหม่

ปร. ใช่

สก. บุคคลผู้เข้าถึงอรุณภาพมีอันตรภาพใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. บุคคลผู้เข้าถึงอรุณภาพไม่มีอันตรภาพใหม่

ปร. ใช่

สก. บุคคลผู้ไม่เข้าถึงอรุณภาพไม่มีอันตรภาพใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๐๕] ปร. ท่านไม่ยอมรับว่า “อันตรภาพมีอยู่” ใช่ไหม

สก. ใช่

ปร. อันตราปริณิพายีบุคคลมีอยู่มีใช่หรือ

สก. ใช่

ปร. หากอันตราปริณิพายีบุคคลมีอยู่ ท่านจึงควรยอมรับว่า “อันตรภาพมีอยู่”

สก. เพราะท่านเข้าใจว่า “อันตราปริณิพายีบุคคลมีอยู่” จึงยอมรับว่า

“อันตรภาพมีอยู่” ใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. เพราะท่านเข้าใจว่า “อุปหัจจปริณิพายีบุคคลมีอยู่” จึงยอมรับว่า

“อุปหัจจภพมีอยู่” ใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. เพราะท่านเข้าใจว่า “อันตราปริณิพายีบุคคลมีอยู่” จึงยอมรับว่า

“อันตรภาพมีอยู่” ใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. เพราะท่านเข้าใจว่า “อสังขารปริณิพายีบุคคลมีอยู่” ฯลฯ สสังขาร-
ปริณิพายีบุคคลมีอยู่” จึงยอมรับว่า “สสังขารภพมีอยู่” ใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

อันตราภวกถา จบ

๕. สมาทานเหตุกถา (๑๐๓)

ว่าด้วยศีลที่มีการสมาทานเป็นเหตุ

[๕๕๘] สก. ศีลที่มีการสมาทานเป็นเหตุ เจริญได้ไซ้ใหม่
 พร. ไซ้^{๖๑}

สก. ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา
 ที่มีการสมาทานเป็นเหตุ เจริญได้ไซ้ใหม่

พร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. ศีลที่มีการสมาทานเป็นเหตุ เจริญได้ไซ้ใหม่

พร. ไซ้

สก. ศีลเจริญได้เหมือนเถาวัลย์ เหมือนเถาย่านทราย เหมือนต้นไม้ เหมือน
 ต้นหญ้า เหมือนหญ้าปล้องไซ้ใหม่

พร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๕๙] สก. ศีลที่มีการสมาทานเป็นเหตุ เจริญได้ไซ้ใหม่

พร. ไซ้

สก. เมื่อบุคคลสมาทานศีลแล้ว ตรีกถึงกามวิตก ตรีกถึงพยาบาทวิตก
 ตรีกถึงวิหิงสาวิตกอยู่ ศีลเจริญได้ไซ้ใหม่

พร. ไซ้

สก. มีการประชุมแห่งผัสสะ ๒ อย่าง ฯลฯ จิต ๒ ดวงไซ้ใหม่

พร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. มีการประชุมแห่งผัสสะ ๒ อย่าง ฯลฯ จิต ๒ ดวงไซ้ใหม่

พร. ไซ้

สก. สภาวะธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล ที่มีโทษและไม่มีโทษ ที่เลวและประณีต
 ที่เป็นฝ่ายดำ^{๖๓} เป็นฝ่ายขาว^{๖๔} และเป็นฝ่ายมีส่วนเปรียบ^{๖๕} มาประชุมกันได้ไซ้ใหม่

พร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. สภาวะธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล ที่มีโทษและไม่มีโทษ ที่เลวและประณีต
 ที่เป็นฝ่ายดำ เป็นฝ่ายขาว และเป็นฝ่ายมีส่วนเปรียบ มาประชุมกันได้ไซ้ใหม่

พร. ไซ้

^{๖๑} พร. หมายถึงภิกษุใน **นิกายมหาสังฆิกะ** (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๕๕๘/๒๕๔)

^{๖๒} เพราะมีความเห็นว่า เพียงแต่สมาทานศีลเท่านั้น ศีลก็เจริญขึ้นอย่างต่อเนื่อง (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๕๕๘/๒๕๔)

^{๖๓} ฝ่ายดำ หมายถึงสังกิละสธรรม (ธรรมเครื่องทำใจให้เศร้าหมอง) (ที.ปา.ฎีกา (บาลี) ๑๔๔/๗๘)

^{๖๔} ฝ่ายขาว หมายถึงโฆทานธรรม (ธรรมเครื่องทำใจให้ผ่องแผ้ว) (ที.ปา.ฎีกา (บาลี) ๑๔๔/๗๘)

^{๖๕} มีส่วนเปรียบ หมายถึงสังกิละสธรรมเป็นข้าศึกกับโฆทานธรรมตามลำดับ โดยการแสดงการเปรียบเทียบว่าสังกิละสธรรมเป็นธรรมที่ควรละ ส่วนโฆทานธรรมเป็นธรรมที่ละ (ที.ปา.ฎีกา (บาลี) ๑๔๔/๗๘)

สก. พระสูตรที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย
 สิ่งที่อยู่ห่างไกลกันเหลือเกิน ๔ อย่างนี้

สิ่งที่อยู่ห่างไกลกันเหลือเกิน ๔ อย่าง อะไรบ้าง คือ

๑. ท้องฟ้ากับแผ่นดิน

นี่เป็นสิ่งที่อยู่ห่างไกลกันเหลือเกินอย่างที่ ๑

ฯลฯ

เพราะฉะนั้น

ธรรมของสัตว์บุรุษจึงห่างไกลกันกับธรรมของอสัตบุรุษ”⁶⁶

มีอยู่จริงมิใช่หรือ

ปร. ใช่

สก. ดังนั้น ท่านจึงไม่ควรยอมรับว่า “สภาวะธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล
 ที่มีโทษและไม่มีโทษ ที่เลวและประณีต ที่เป็นฝ่ายดำ เป็นฝ่ายขาว
 และเป็นฝ่ายมีส่วนเปรียบ มาประชุมกันได้”

[๖๐๐] ปร. ท่านไม่ยอมรับว่า “ศีลที่มีการสมาทานเป็นเหตุ เจริญได้” ใช่ไหม

สก. ใช่

ปร. พระสูตรที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ชนเหล่าใดปลุกสวนอันนำรั้นรมย์
 ปลุกป่า ฯลฯ ชนเหล่านั้นดำรงอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีลแล้วยอมไปสู่สวรรค์”⁶⁷
 มีอยู่จริง มิใช่หรือ

สก. ใช่

ปร. ดังนั้น ศีลที่มีการสมาทานเป็นเหตุ จึงเจริญได้

สมาทานเหตุกถา จบ

๒. ปีกคหกถา (๑๕๗)

ว่าด้วยการบังคับจิต

[๗๔๕] สก. บุคคลอื่นบังคับจิตของคนอื่นได้ใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. บุคคลอื่นบังคับจิตของคนอื่นว่า “อย่ากำหนด อย่าขัดเคือง อย่าหลง
 อย่าเศร้าหมองได้” ใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. บุคคลอื่นบังคับจิตของคนอื่นได้ใช่ไหม

⁶⁶ ดูเทียบ อภ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๗/๗๗

⁶⁷ ดูเทียบ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๗/๕๖

- ปร. ใช่
- สก. บุคคลอื่นให้กุศลมูลคืออโถงระ อโทสะ อโมหะ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ
ปัญหาเกิดแก่คนอื่นได้ใช่ไหม
- ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- สก. บุคคลอื่นบังคับจิตของคนอื่นได้ใช่ไหม
- ปร. ใช่
- สก. บุคคลอื่นบังคับว่า “ผัสสะที่เกิดขึ้นแก่คนอื่นอย่าได้ดับไปเลย” ได้ใช่ไหม
- ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- สก. บุคคลอื่นบังคับว่า “เวทนาที่เกิดขึ้น ฯลฯ ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่คนอื่น
อย่าได้ดับไปเลย” ได้ใช่ไหม
- ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- สก. บุคคลอื่นบังคับจิตของคนอื่นได้ใช่ไหม
- ปร. ใช่
- สก. บุคคลอื่นละราคะ โทสะ โมหะ ฯลฯ อโนตตูปปะ เพื่อประโยชน์แก่คนอื่น
ได้ใช่ไหม
- ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- สก. บุคคลอื่นบังคับจิตของคนอื่นได้ใช่ไหม
- ปร. ใช่
- สก. บุคคลอื่นเจริญมรรค สติปัญญา ฯลฯ โภชณงค์ เพื่อประโยชน์แก่คนอื่น
ได้ใช่ไหม
- ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- สก. บุคคลอื่นบังคับจิตของคนอื่นได้ใช่ไหม
- ปร. ใช่
- สก. บุคคลอื่นกำหนดรู้ทุกข์ ฯลฯ เจริญมรรค
เพื่อประโยชน์แก่คนอื่นได้ใช่ไหม
- ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- สก. บุคคลอื่นบังคับจิตของคนอื่นได้ใช่ไหม
- ปร. ใช่
- สก. บุคคลอื่นทำให้แก่คนอื่น สุขทุกข์มีผู้อื่นเป็นตัวการ
บุคคลคนละคนกันทั้งทำและเสวยใช่ไหม
- ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- สก. บุคคลอื่นบังคับจิตของคนอื่นได้ใช่ไหม
- ปร. ใช่

สก. พระสูตรที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “บุคคลทำบาปเอง ๗๓๗
บุคคลอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้”⁶⁸ มีอยู่จริงมิใช่หรือ

ปร. ใช่

สก. ดังนั้น ท่านจึงไม่ควรยอมรับว่า “บุคคลอื่นบังคับจิตของคนอื่นได้”

[๗๔๖] ปร. ท่านไม่ยอมรับว่า “บุคคลอื่นบังคับจิตของคนอื่นได้” ใช่ไหม

สก. ใช่

ปร. บุคคลผู้มีกำลังมืออยู่ คนผู้มีอำนาจก็มีอยู่มิใช่หรือ

สก. ใช่

ปร. หากบุคคลผู้มีกำลังมืออยู่ บุคคลผู้มีอำนาจก็มีอยู่ ดังนั้น
ท่านจึงควรยอมรับว่า “บุคคลอื่นบังคับจิตของคนอื่นได้”

ปิดคหฤา จบ

๓. สุขานุปทานกถา (๑๕๘)

ว่าด้วยการมอบสุข

[๗๔๗] สก. บุคคลอื่นมอบสุขให้คนอื่นได้ใช่ไหม

ปร.⁶⁹ ใช่⁷⁰

สก. บุคคลอื่นมอบทุกข์ให้คนอื่นได้ใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ๗๓๗

สก. บุคคลอื่นมอบทุกข์ให้คนอื่นไม่ได้ใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. บุคคลอื่นมอบสุขให้คนอื่นไม่ได้ใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ๗๓๗

สก. บุคคลอื่นมอบสุขให้คนอื่นได้ใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. บุคคลอื่นมอบสุขของตน สุขของคนเหล่านี้
สุขของผู้รับนั้นให้คนอื่นได้ใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ๗๓๗

สก. บุคคลอื่นมอบสุขของตน สุขของคนเหล่านี้
สุขของผู้รับนั้นให้คนอื่นไม่ได้ใช่ไหม

⁶⁸ ดูเทียบ พ.ร. (ไทย) ๒๕/๑๖๕/๔๖

⁶⁹ ปร. หมายถึงภิกษุใน **นิกายเถรวาท** (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๗๔๗/๒๕๕)

⁷⁰ เพราะมีความเห็นว่า บุคคลหนึ่งย่อมสามารถบันดาลความสุขให้แก่อีกคนหนึ่งได้ (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๗๔๗/๒๕๕)

ปร. ไซ้

สก. หากบุคคลอื่นมอบสุขของตน สุขของคนเหล่านี้
สุขของผู้รับนั้นให้คนอื่นไม่ได้ ท่านก็ไม่ควรยอมรับว่า “บุคคลอื่นมอบสุขให้คนอื่นได้”

สก. บุคคลอื่นมอบสุขให้คนอื่นได้ไซ้ไหม

ปร. ไซ้

สก. บุคคลอื่นทำให้แก่คนอื่น สุขทุกข์มีผู้อื่นเป็นตัวการ
บุคคลคนละคนกันทั้งทำและเสวยไซ้ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๔๘] ปร. ท่านไม่ยอมรับว่า “บุคคลอื่นมอบสุขให้คนอื่นได้” ไซ้ไหม

สก. ไซ้

ปร. พระสูตรที่ว่า “ท่านพระอุทายีได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า
พระผู้มีพระภาคทรงกำจัด

สภาวะธรรมอันเป็นเหตุแห่งทุกข์เป็นอันมากของเราทั้งหลายออกไปได้

พระผู้มีพระภาคทรงนำสภาวะธรรมอันเป็นเหตุแห่งสุขเป็นอันมากมาให้เราทั้งหลาย

พระผู้มีพระภาคทรงกำจัดสภาวะธรรมที่เป็นอกุศลเป็นอันมากของเราทั้งหลายออกไปได้

พระผู้มีพระภาคทรงนำสภาวะธรรมที่เป็นกุศลเป็นอันมากมาให้เราทั้งหลาย” 71

มีอยู่จริงมิใช่หรือ

สก. ไซ้

ปร. ดังนั้น บุคคลอื่นจึงมอบสุขให้คนอื่นได้

สุขานุปปทานกถา จบ

๑๑. ทักขิณาวิสูตติกถา (๑๗๖)

ว่าด้วยทักขิณาวิสูตติ

[๘๐๐] สก. ทานวิสูตติฝ่ายทายก(ผู้ให้)เท่านั้น
แต่ไม่วิสูตติฝ่ายปฎิคาหก(ผู้รับ) ไซ้ไหม

ปร. 72 ไซ้ 73

สก. ปฎิคาหกบางพวกเป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ
ควรแก่ทักขิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นเนื่อนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลกมีอยู่มิใช่หรือ

71 ดูเทียบ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔๕/๑๖๕

72 ปร. หมายถึงภิกษุในนิกายอุตตรাপถะ (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๘๐๐-๘๐๑/๒๕๖-๒๕๗)

73 เพราะมีความเห็นว่า ในการให้ทานนั้น ฝ่ายปฎิคาหก ไม่จำเป็นต้องวิสูตติ เพียงทายกวิสูตติก็พอ (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๘๐๐-๘๐๑/๒๕๖-๒๕๗)

ปร. ไซ้

สก. หากปฏิคาหกบางพวกเป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย
ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี
เป็นเนื่อนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลกมีอยู่ ท่านก็ไม่ควรยอมรับว่า
“ทานบริสุทธฺิฝายทายกเท่านั้น แต่ไม่บริสุทธฺิฝาย ปฏิคาหก”

สก. ทานบริสุทธฺิฝายทายกเท่านั้น แต่ไม่บริสุทธฺิฝายปฏิคาหกไซ้ใหม่

ปร. ไซ้

สก. อริยบุคคล ๔ คู่ คือ ๘ บุคคล พระผู้มีพระภาคตรัสว่า
เป็นผู้ควรแก่ทักษิณามีไซ้หรือ

ปร. ไซ้

สก. หากอริยบุคคล ๔ คู่ คือ ๘ บุคคล พระผู้มีพระภาคตรัสว่า
เป็นผู้ควรแก่ทักษิณา ท่านก็ไม่ควรยอมรับว่า “ทานบริสุทธฺิฝายทายกเท่านั้น
แต่ไม่บริสุทธฺิฝายปฏิคาหก”

สก. ทานบริสุทธฺิฝายทายกเท่านั้น แต่ไม่บริสุทธฺิฝายปฏิคาหกไซ้ใหม่

ปร. ไซ้

สก.

บุคคลบางพวกให้ทานแก่พระโศคาบันแล้วให้ทักษิณาบริบูรณ์มีอยู่มีไซ้หรือ

ปร. ไซ้

สก. หากบุคคลบางพวกให้ทานแก่พระโศคาบันแล้วให้ทักษิณาบริบูรณ์มีอยู่
ท่านก็ไม่ควรยอมรับว่า “ทานบริสุทธฺิฝายทายกเท่านั้น แต่ไม่บริสุทธฺิฝายปฏิคาหก”

สก. บุคคลบางพวกให้ทานแก่พระสกทาคามี ๑๗๗ พระอนาคามี ๑๗๗
พระอรหันต์แล้วให้ทักษิณาบริบูรณ์มีอยู่มีไซ้หรือ

ปร. ไซ้

สก. หากบุคคลบางพวกให้ทานแก่พระอรหันต์แล้วให้ทักษิณาบริบูรณ์มีอยู่
ท่านก็ไม่ควรยอมรับว่า “ทานบริสุทธฺิฝายทายกเท่านั้น แต่ไม่บริสุทธฺิฝายปฏิคาหก”

[๘๐๑] ปร. ทานบริสุทธฺิฝายปฏิคาหกเท่านั้น เพราะเหตุนี้
จึงไม่บริสุทธฺิฝายทายกไซ้ใหม่

สก. ไซ้

ปร. บุคคลอื่นทำให้แก่คนหนึ่ง สุขทุกข์มีผู้อื่นเป็นตัวการ บุคคลคนละคนกัน
ทั้งทำและเสวยผลไซ้ใหม่

สก. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ๑๗๗

สก. ทานบริสุทธฺิฝายทายกเท่านั้น แต่ไม่บริสุทธฺิฝายปฏิคาหกไซ้ใหม่

ปร. ไซ้

สก. พระสูตรที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “อานนท์ ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา ๔ ประการนี้

ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก
๒. ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก
๓. ทักษิณาที่ไม่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฎิคาหก
๔. ทักษิณาที่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฎิคาหก

ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก เป็นอย่างไร

คือ ทายกในโลกนี้เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม แต่ปฎิคาหกเป็นผู้ทุศีล มีกรรมเลวทราม ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก เป็นอย่างไร

ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก เป็นอย่างไร

คือ ทายกในโลกนี้เป็นผู้ทุศีล มีกรรมเลวทราม แต่ปฎิคาหกเป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก เป็นอย่างไร

ทักษิณาที่ไม่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฎิคาหก เป็นอย่างไร

คือ ทายกในโลกนี้เป็นผู้ทุศีล มีกรรมเลวทราม และปฎิคาหกก็เป็นผู้ทุศีล มีกรรมเลวทราม ทักษิณาที่ไม่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฎิคาหก เป็นอย่างไร

ทักษิณาที่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฎิคาหก เป็นอย่างไร

คือ ทายกในโลกนี้เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม และปฎิคาหกก็เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ทักษิณาที่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฎิคาหก เป็นอย่างไร

อานนท์ ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา ๔ ประการนี้”⁷⁴

มีอยู่จริงมิใช่หรือ

ปร. ใช่

สก. คัจฉัน ทานจึงไม่ควรยอมรับว่า “ทานบริสุทธิ์ฝ่ายทายกเท่านั้น แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก”

ทักษิณาวิสุทธิกถา จบ

สัตตสมวารค จบ

⁷⁴ คูเทียบ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๘๑/๔๓๐-๔๓๑

๑๘. อัญญาธรรมวรรค

๑. มนุสสโลกกถา (๑๗๗)

ว่าด้วยมนุษยโลก

[๘๐๒] สก. ท่านไม่ยอมรับว่า “พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำรงอยู่ในมนุษยโลก” ไซ้ใหม่

ปร. ⁷⁵ ไซ้⁷⁶

สก. เจตีย์ อาราม วิหาร คาม นิคม นคร รัฐ
ชนบทที่พระพุทธเจ้าเคยประทับอยู่มีอยู่มีไซ้หรือ

ปร. ไซ้

สก. หากเจตีย์ อาราม วิหาร คาม นิคม รัฐ
ชนบทที่พระพุทธเจ้าเคยประทับอยู่มีอยู่ ^{ดั่งนั้น} ท่านจึงควรยอมรับว่า
“พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำรงอยู่ในมนุษยโลก”

สก. ท่านไม่ยอมรับว่า “พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำรงอยู่ในมนุษยโลก”
ไซ้ใหม่

ปร. ไซ้

สก. พระผู้มีพระภาคประสูติที่ปาลุมพินี ^{ตรัสรู้ที่ควงไม้โพธิ์}
ประกาศธรรมจักรที่กรุงพาราณสี ^{ปลงอายุสังขารที่ป่าवालเจตีย์}
ปรินิพพานที่กรุงกุสินารามีไซ้หรือ

ปร. ไซ้

สก. หากพระผู้มีพระภาคประสูติที่ปาลุมพินี ฯลฯ ปรินิพพานที่กรุงกุสินารา
ดั่งนั้น ท่านจึงควรยอมรับว่า “พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำรงอยู่ในมนุษยโลก”

สก. ท่านไม่ยอมรับว่า “พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำรงอยู่ในมนุษยโลก”
ไซ้ใหม่

ปร. ไซ้

สก. พระสูตรที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย สมัยหนึ่ง เราพักอยู่
ณ ควงไม้สาละ ในสุภวัน เขตกรุงอุกกัฏฐะ” ว่า “ภิกษุทั้งหลาย สมัยหนึ่ง
เราแรกตรัสรู้พักอยู่ที่ต้นอชปาลนิโครธ ตำบลอุรุเวลา” ว่า “ภิกษุทั้งหลาย สมัยหนึ่ง
เราพักอยู่ ณ เวฬุวันสถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์” ว่า “ภิกษุทั้งหลาย สมัยหนึ่ง
เราพักอยู่ ณ เขตวันอารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี” ว่า “ภิกษุทั้งหลาย
สมัยหนึ่ง เราพักอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ปามหาวัน เขตกรุงเวสาลี” มีอยู่จริงมีไซ้หรือ

⁷⁵ ปร. หมายถึงภิกษุใน **นิกาย** เวตวลลกะ (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๘๐๒-๘๐๓/๒๕๗)

⁷⁶ เพราะมีความเห็นว่า พระพุทธเจ้าที่เราเห็นอยู่ในโลกนี้เป็นเพียงพุทธนิมิต ส่วนพระองค์จริงยังสถิตอยู่บน
ชั้นดุสิตตลอดกาล (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๘๐๒-๘๐๓/๒๕๗)

ปร. ไซ้

สก. ดังนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าจึงทรงดำรงอยู่ในมนุษยโลก

[๘๐๓] ปร. พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำรงอยู่ในมนุษยโลกไซ้ไหม

สก. ไซ้

ปร. พระผู้มีพระภาคทรงกำเนิดในโลก ทรงเจริญในโลก

แต่ทรงเป็นผู้อันโลกไม่แปรเปลี่ยน⁷⁷ ครอบงำโลกอยู่มิใช่หรือ

สก. ไซ้

ปร. หากพระผู้มีพระภาคทรงกำเนิดในโลก ทรงเจริญในโลก แต่ทรงเป็นผู้อันโลกไม่แปรเปลี่ยน ครอบงำโลกอยู่ ท่านก็ไม่ควรยอมรับว่า “พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำรงอยู่ในมนุษยโลก”

มनुสสโลกกถา จบ

๒. ชัมมเทสนากถา (๑๗๘)

ว่าด้วยการแสดงธรรม

[๘๐๔] สก. ท่านไม่ยอมรับว่า “พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม” ไซ้ไหม

ปร.⁷⁸ ไซ้⁷⁹

สก. ใครแสดง

ปร. พระพุทธานิมิต

สก. พระพุทธานิมิตเป็นพระชินเจ้า เป็นพระศาสดา เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นพระสัพพัญญู เป็นพระสัพพทัสสาวี เป็นพระชัมมัสสามี เป็นพระชัมมปฏิสรณะ ไซ้ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. ท่านไม่ยอมรับว่า “พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม” ไซ้ไหม

ปร. ไซ้

สก. ใครแสดง

ปร. ท่านพระอานนท์

⁷⁷ ผู้อันโลกไม่แปรเปลี่ยน หมายถึงไม่ถูกกิเลสในโลกธรรม ๘ ประการ คือ ลภ เลื่อมลภ ชย เลื่อมชย สรรเสริญ นิทา สุข ทุกข์ แปรเปลี่ยน (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๘๐๒-๘๐๓/๒๕๓-๒๕๔)

⁷⁸ ปร. หมายถึงภิกษุใน **นิกายเวตุดลกะ** (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๘๐๔-๘๐๖/๒๕๔)

⁷⁹ เพราะมีความเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงเนรมิตพระองค์มาเพื่อทรงแสดงธรรมในมนุษย์ ดังนั้น พระพุทธเจ้าที่ปรากฏอยู่ในโลกมนุษย์จึงมิใช่พระองค์จริง (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๘๐๔-๘๐๖/๒๕๔)

สก. ท่านพระอานนท์เป็นพระจีนเจ้า เป็นพระศาสดา
เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นพระสัพพัญญู เป็นพระสัพพทัสสาวิ เป็นพระธัมมัสสามี
เป็นพระธัมมปฏิสนธิ ไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๐๕] สก. ท่านไม่ยอมรับว่า “พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม”
ไซ้ใหม่

ปร. ไซ้

สก. พระสูตรที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “สารีบุตร เราแสดงธรรมโดยย่อก็ได้
เราแสดงธรรมโดยพิสดารก็ได้ เราแสดงธรรมทั้งโดยย่อและโดยพิสดารก็ได้
แต่บุคคลผู้รู้ทั่วถึงหาได้ยาก”⁸⁰ มีอยู่จริงมีไซ้หรือ

ปร. ไซ้

สก. คัจฉัน พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าจึงทรงแสดงธรรม

[๘๐๖] สก. ท่านไม่ยอมรับว่า “พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม”
ไซ้ใหม่

ปร. ไซ้

สก. พระสูตรที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย
เรารู้ยิ่งแล้ว”⁸¹ จึงแสดงธรรม ไม่รู้ยิ่งแล้วไม่แสดงธรรม เราแสดงธรรมมีเหตุ
ไม่ไซ้แสดงธรรมไม่มีเหตุ เราแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ไม่ไซ้แสดงธรรมไม่มีปาฏิหาริย์
เมื่อเรานั้นรู้ยิ่งแล้วจึงแสดงธรรม ไม่รู้ยิ่งแล้วไม่แสดงธรรม แสดงธรรมมีเหตุ
ไม่ไซ้แสดงธรรมไม่มีเหตุ แสดงธรรมที่มีปาฏิหาริย์ ไม่ไซ้แสดงธรรมไม่มีปาฏิหาริย์
เธอทั้งหลายควรทำตามคำสั่งสอน ควรทำตามคำพรา้สอน ก็แลเธอทั้งหลายควรที่จะยินดี
ควรที่จะชื่นชม ควรที่จะโสมนัสว่า “พระผู้มีพระภาคเป็นผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ
พระธรรมเป็นธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว”
เมื่อพระผู้มีพระภาคได้ตรัสเวทยากรณายิตนี้อยู่
โลกธาตุมีหมื่นจักรวาลได้หวั่นไหวสั่นสะเทือนแล้ว”⁸² มีอยู่จริงมีไซ้หรือ

ปร. ไซ้

สก. คัจฉัน พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าจึงทรงแสดงธรรม

ธัมมเทสนากถา จบ

⁸⁰ ดูเทียบ อง.ตัก. (ไทย) ๒๐/๓๓/๑๘๕

⁸¹ รู้ยิ่งแล้ว ในที่นี้หมายถึงทรงรู้อันต์ ๕ อายุคนะ ๑๒ ชาติ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ เหตุ ๘ ผัสสะ ๗ เวทนา ๗
เจตนา ๗ สัญญา ๗ จิต ๗ และสติปัญญา ๔ เป็นต้น (อง.ตัก.อ. (บาลี) ๒/๑๒๖/๒๖๕)

⁸² ดูเทียบ อง.ตัก. (ไทย) ๒๐/๑๒๖/๓๗๓

๕. ตถตาถา(๑๕๐)

ว่าด้วยความเป็นจริง

[๘๔๑] สก. ความเป็นจริงแห่งสภาวธรรมทั้งปวงเป็นสภาวธรรมที่ไม่ถูกปัจจัย
ปรุงแต่ง(เป็นอสังขตะ)ใช่ไหม

ปร. ^{๘๓} ใช่^{๘๔}

สก. ความเป็นจริงแห่งสภาวธรรมทั้งปวงเป็นนิพพาน ฯลฯ เป็นอมตะใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก.

ความเป็นจริงแห่งสภาวธรรมทั้งปวงเป็นสภาวธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง
นิพพานก็เป็นสภาวธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. สภาวธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งมี ๒ อย่างใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. สภาวธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งมี ๒ อย่างใช่ไหม

ปร. ใช่

สก. ที่ตำนานทานมี ๒ อย่าง ฯลฯ ช่องว่างแห่งนิพพานมี ๒ อย่างใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๔๒] สก. ความเป็นรูปแห่งรูป

ความเป็นรูปเป็นสภาวธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งมิใช่หรือ

ปร. ใช่

สก. ความเป็นรูปแห่งรูปนั้นเป็นนิพพาน ฯลฯ เป็นอมตะใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. ความเป็นรูปแห่งรูป ความเป็นรูปเป็นสภาวธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง

นิพพานก็เป็นสภาวธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งมิใช่หรือ

ปร. ใช่

สก. สภาวธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งมี ๒ อย่างใช่ไหม

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. สภาวธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งมี ๒ อย่างใช่ไหม

^{๘๓} ปร. หมายถึงภิกษุใน **นิกายอุตรคราปณะ** บางพวก (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๘๔๑/๓๐๖)

^{๘๔} เพราะมีความเห็นว่า สภาวธรรมที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งทั้งปวง มีความเป็นจริงอยู่อย่างหนึ่งเรียกว่าสภาวะ
สภาวะนั้นเป็นอสังขตะ (ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง) ซึ่งต่างกับความเห็นของสกวาทิที่เห็นว่า
ธรรมที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งกับสภาวะแห่งธรรมที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งจัดเป็นสังขตะเช่นเดียวกัน (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี)
๘๔๑/๓๐๖)

ปร. ไซ้

สก. ที่ด้านทานมี ๒ อย่าง ฯลฯ ช่องว่างแห่งนิพพานมี ๒ อย่างไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. ความเป็นเวทนาแห่งเวทนา ความเป็นเวทนา ฯลฯ

ความเป็นสัญญาแห่งสัญญา ความเป็นสัญญา ฯลฯ ความเป็นสังขารแห่งสังขาร

ความเป็นสังขาร ฯลฯ

ความเป็นวิญญูณแห่งวิญญูณ

ความเป็นวิญญูณเป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งมิใช่หรือ

ปร. ไซ้

สก. ความเป็นวิญญูณแห่งนิพพาน ฯลฯ เป็นอมตะไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. ความเป็นรูปแห่งรูป ความเป็นรูปเป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง

ฯลฯ

ความเป็นวิญญูณแห่งวิญญูณ

ความเป็นวิญญูณเป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง

นิพพานก็เป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งมิใช่หรือ

ปร. ไซ้

สก. สภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งมี ๖ อย่างไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. สภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งมี ๖ อย่างไซ้ใหม่

ปร. ไซ้

สก. ที่ด้านทานมี ๖ อย่าง ฯลฯ ช่องว่างแห่งนิพพานมี ๖ อย่างไซ้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๔๓]ปร. ท่านไม่ยอมรับว่า “ความเป็นจริงแห่งสภาวะธรรมทั้งปวงเป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง” ไซ้ใหม่

สก. ไซ้

ปร. ความเป็นจริงแห่งสภาวะธรรมทั้งปวงเป็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญูณไซ้ใหม่

สก. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น

ปร. คังนั้น

ความเป็นจริงแห่งสภาวะธรรมทั้งปวงจึงเป็นสภาวะธรรมที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง

ตถตาถา จบ

๖. สัพพทิสากถา (๒๐๕)

ว่าด้วยพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ทุกทิส

[๘๘๖] สก. พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในทิศทั้งปวงไช้ใหม่
 ปร. ๘^๕ ไช้^{๘๖}

สก. ประทับอยู่ในทิศตะวันออกไช้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. ประทับอยู่ในทิศตะวันออกไช้ใหม่

ปร. ไช้

สก. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงพระนามว่าอย่างไร มีพระชาติอะไร

มีพระโคตรอะไร

พระบิดาและพระมารดาของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นมีพระนามว่าอย่างไร

คู่พระอัครสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นมีนามว่าอย่างไร

อุปนิสัยของพระผู้มีพระภาคนั้นมีนามว่าอย่างไร

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงจักรเช่นไร ทรงบาตรเช่นไร ประทับอยู่ในบ้าน นิคม นคร
 รัฐ หรือชนบทไช้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในทิศใต้ ฯลฯ ทิศตะวันตก ฯลฯ ทิศเหนือ ฯลฯ

ทิศเบื้องล่างไช้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. ประทับอยู่ในทิศเบื้องล่างไช้ใหม่

ปร. ไช้

สก. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงพระนามว่าอย่างไร ฯลฯ ประทับอยู่ใน

ชนบทไช้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. ประทับอยู่ในทิศเบื้องบนไช้ใหม่

ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สก. ประทับอยู่ในทิศเบื้องบนไช้ใหม่

ปร. ไช้

^{๘๕} ปร. หมายถึงภิกษุใน **นิกายมหาสังฆิกะ** (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๘๘๖/๓๑๗)

^{๘๖} เพราะมีความเห็นว่า พระพุทธเจ้ามีหลายพระองค์ ประทับอยู่ในโลกธาตุทั้งปวงโดยรอบ โลกธาตุละ ๑ พระองค์
 ในขณะเดียวกัน จึงถือว่ามีพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในทุกทิส (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๘๘๖/๓๑๗, ดู อัง.เอกก. (ไทย)
 ๒๐/๒๓๗/๓๔ ประกอบ)

สก. ประทับอยู่ในชั้นจาตุมหาราช ฯลฯ ชั้นดาวดึงส์ ฯลฯ ชั้นยามา ฯลฯ
ชั้นดุสิต ฯลฯ ชั้นนิมมานรดี ฯลฯ ชั้นปรินิมิทวสวัตตี ฯลฯ ชั้นพรหมโลกใหม่
ปร. ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ลัทธิสากถา จบ
